

T.C.

**İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMSEL SORUNLARININ
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe UYSAL

2100008285

Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri

Program: Eğitim Yönetimi ve Planlaması

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA

EYLÜL-2025

T.C.

**İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMSEL SORUNLARININ
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe UYSAL

2100008285

Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri

Program: Eğitim Yönetimi ve Planlaması

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sultan Bilge Keskinlıç Kara

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Demet Zafer Güneş

Doç. Dr. Nüket Afat

Eylül-2025

ÖNSÖZ

Tez yazımının başından sonuna kadar bana daima destek olup anlayışını esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren sayın tez danışmanım Prof. Dr. Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez çalışmama katılarak araştırmayı tamamlamayı sağlayan tüm öğrenci ve velilerime minnettarım. Geçmişten bugüne değin tüm eğitim hayatımda daima yanımda olan gerek anlayışını gerek sevgisini esirgemeyen annem Fethiye YAKUT'a, daima eğitime ve öğrenmeye teşvik edip yolumu açan rahmetli babam Ramazan YAKUT'a sonsuz bir minnetle teşekkürlerimi sunarım. Tüm hayatımda bana öncülük ederek hiçbir zaman desteğini esirgemeyip yanımda olan abim Aziz YAKUT'a, yüksek lisans sürecinde aynı sınıfta olmaktan övünç duyduğum anlayışını ve desteğini esirgemeyen abim Ümit YAKUT'a ve bu süreçte yardımını benden esirgemeyen eşi Ferda YAKUT'a teşekkürlerimi sunarım. Hayatıma değer katıp her daim özveri gösteren eşim Mehmet Emin UYSAL'a ve minik kızım Marya Uysal'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayşe UYSAL

İstanbul,2025

KISALTMALAR

BM:	Birleşmiş Milletler
ÇSGB:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ILO:	International Labor Organisation - Uluslararası Çalışma Örgütü
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF:	United Nations International Children's Emergency Fund - Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
TUİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
IPEC:	International Programme on the Elimination of Child Labour - Çocuk İşçiliğini Sona Erdirme Uluslararası Programı

TABLÖLAR

Tablo 1 Katılımcı Öğrencilere İlişkin Bilgiler	26
Tablo 2 Katılımcı Velilere İlişkin Bilgiler	27
Tablo 3. Çalışan Çocukların Ders İşlenirken Yaşadığı Sorunlar	31
Tablo 4 Çalışan Çocukların Okul içinde Yaşadıkları Sorunlar	33
Tablo 5 Çocukların Çalışıyor Olmalarının Akademik Yaşam Üzerindeki Etkilerine İlişkin Tablo.....	35
Tablo 6. Velilerin Çocuklarını Çalıştırma Nedenleri	37
Tablo 7 Öğrencilerin Velilerinden Taleplerine İlişkin Bulgular	38
Tablo 8 Velilerin Çocukların Öğretim Süreçlerine Olan Desteklerine İlişkin Bulgular.....	39

Enstitüsü : Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Dalı : Eğitim Bilimleri
Programı : Eğitim Yönetimi ve Planlaması
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek lisans – Eylül 2025

ÖZET

ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMSEL SORUNLARININ İNCELENMESİ

Ayşe UYSAL

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA

Eylül-2025,

Bu çalışmanın amacı, çalışan çocukların eğitimsel sorunlarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda çalışan çocuklar ve ailelerinin eğitim sürecinde yaşamış oldukları sorunlar belirlenerek çözüm önerileri sunulmuştur. Araştırmanın örneklemini 2023-2024 Eğitim Öğretim yılında Bursa ili Yıldırım ilçesinde 6,7 ve 8.sınıfa devam eden 25 öğrenci ve bu 13 öğrencinin velisi oluşturmaktadır. Araştırma durum çalışmasında desenlenmiştir. Araştırma verileri araştırmacı tarafından kavramsal çerçeve incelenerek ve uzman görüşü alınarak oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile elde edilmiştir. Öğrenci görüşme formunda kişisel bilgiler ile dört açık

uçlu soru, veli görüşme formunda kişisel bilgiler ve beş açık uçlu soru bulunmaktadır. Araştırma verileri içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Araştırma bulgularından hareketle çalışan çocukların derse odaklanamama, derse yorgun gelme, ödevleri yetiştireme sorunları yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca ocukların arkadaşları tarafından zorbalığa maruz kaldıkları anlaşılmıştır. alışan ocukların ailelerinden toplanan verilere göre çocukların çalışma sebepleri arasında en çok ekonomik yetersizlik göze çarpmaktadır. Bazı veliler ekonomik kaygı olmamasına rağmen sorumluluk almaları için çocuklarının çalışmalarını istediklerini belirtmiştir. Velilerin çocuklarının başarısını desteklemede yetersiz kaldıkları da ulaşılan bulgular arasındadır. Ayrıca çocuklarının öğretmenlerinden çocuklarıyla ilgili şikayetler aldıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: ocuk, ocuk işçiliği, çalışan çocuklar, eğitim hakkı

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Graduate Studies
Department : Educational Sciences
Programme : Educational Administration and Planning
Supervisor : Prof. Dr. Sultan Bilge KESKİNKILIÇKARA
Degree Awarded and Date : Master Thesis – September- 2025

ABSTRACT
EXAMINATION OF EDUCATIONAL PROBLEMS OF
WORKING CHILDREN

Ayşe UYSAL
Master Thesis
Supervisor: Prof. Dr. Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA
September-2025,

He aim of this study is to examine the educational problems of working children. In line with this aim, the problems experienced by working children and their families in the educational process were identified, and solution proposals were developed. The study sample consists of 25 students attending the 6th, 7th, and 8th grades and the parents of 13 of these students in Yıldırım district of Bursa province during the 2023–2024 academic year. The research was designed as a case study. The data were collected through semi-structured interview forms developed by the researcher based on a review of the conceptual framework and expert opinions. The student interview form included personal information and four open-ended questions, while the parent interview form included personal information and five open-ended questions. The data were analyzed using content analysis.

Based on the findings, it was revealed that working children face problems such as lack of concentration in class, attending classes in a state of fatigue, and inability to

complete their homework on time. It was also understood that these children are exposed to peer bullying. According to the data collected from parents, economic hardship stands out as the most common reason for children's participation in work. However, some parents stated that they wanted their children to work in order to take responsibility, even when there were no financial concerns. Another finding is that parents remained inadequate in supporting their children's academic achievement. In addition, they reported receiving complaints from teachers regarding their children.

Keywords: Child, child labor, working children, right to education

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	ii
TABLOLAR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Durumu	2
1.2.Araştırmanın Amacı	4
1.3.Araştırmanın Önemi.....	4
1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.5.Varsayımlar	6
BÖLÜM 2.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Çocuk.....	7
2.2. Çocuk İşçiliği	8
2.3.Çocuk İşçiliğinin Nedenleri	9
2.3.1.Yoksulluk	9
2.3.2.Eğitim İmkanlarına Erişememe.....	10
2.3.3.İşsizlik	11
2.3.4.Geleneksel Bakış Açısı	12
2.3.5.İşverenlerin Çocuk İstihdamına Ragbeti	12
2.3.6.Göç	13
2.4.Çalışan Çocukların Çalışma Alanları.....	14
2.4.1.Türkiye’de Çalışan Çocukların Çalışma Alanları.....	14
2.5.Çocuk İşçiliğinin Çocuk Üzerindeki Sonuçları	14
2.5.1.Çocuk İşçiliğinin Bedensel Gelişime Olan Yansımaları	15

2.5.2.Çocuk İşçiliğinin Ruhsal Gelişime Olan Yansımaları	16
2.6.Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliğine Yönelik Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler	16
2.6.1.Ulusal Düzenlemeler	17
2.6.2.Uluslararası Düzenlemeler.....	19
2.7.İlgili Araştırmalar.....	21
BÖLÜM 3.....	25
YÖNTEM.....	25
3.1.Araştırma Modeli	25
3.2.Çalışma Grubu	25
3.3.Verİ Toplama Araçları.....	28
3.4.Verilerin Toplanması	29
3.5.Verilerin Analizi.....	29
BÖLÜM 4.....	31
BULGULAR VE YORUMLAR	31
4.1.Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	31
4.2.Araştırmanın İkinci Alt Problemlerine İlişkin Bulgular	33
4.3.Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular.....	34
4.4.Araştırmanın dördüncü alt problemine ilişkin bulgular	36
4.5.Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	38
4.6. Araştırmanın Altıncı Alt Problemine İlişkin Bulgular	39
BÖLÜM 5.....	40
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	40
5.1.Çalışan Çocukların Ders İşlenme Sürecinde Yaşadıkları Sorunlarla İlgili Tartışma ve Sonuç.....	40
5.2. Çalışan Çocukların Arkadaş İlişkilerinde Yaşanan Sorunlarla İlgili Tartışma ve Sonuç	41
5.3. Çocukların Çalışmalarının Akademik Yaşamlarına Etkileri ile İlgili Tartışma ve Sonuç.....	42
5.4. Velilerin Çocukları Çalıştırma Nedenleri ile İlgili Tartışma ve Sonuç.....	43
5.5. Çocukların Eğitim Süreçlerine Dair Velilerden Talepleri ile İlgili Tartışma ve Sonuç	45
5.6. Velilerin Eğitime Destek Düzeyi ile İlgili Tartışma ve Sonuç	46
5.7.Öneriler.....	47
KAYNAKÇA	50
EKLER.....	59

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Çocuk henüz fiziksel, ruhsal ve toplumsal yönlerden reşit olmayan bireydir. (Karadoğan,2019) Dünyada kapsamlı olarak onaylanan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre (ÇHS, 1989), 18 yaş altındaki tüm bireyler çocuktur. Dolayısıyla çocuklar ile ilgili her türlü karar ve uygulamalar bu sözleşmede de belirtilen haklar ve onların gelişimsel ihtiyaçları çerçevesinde yapılandırılmalıdır.

Çocuğa bedensel, zihinsel, toplumsal veya ahlaki yönlerden hasar veren; fiziksel olarak sağlıklı büyümesine, eğitimde aktif varlığına ve sürekliliğine mâni olan, onu kişisel yeteneklerini gerçekleştirmekten uzaklaştıran ve toplum içindeki değerini eksiltten her çeşit çalışma biçimi çocuğun çalıştırılmasıdır (ILO,2021). Türkiye’de çalışan çocuklar çözülmemiş bir sorun olarak devam etmekte ve üzerinde çalışılması gereken önemli bir konu olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu çalışmada toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkan çalışan çocuklar konusu eğitim bağlamında incelenmiştir. Araştırmada beş bölüm bulunmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın amacı, önemi, problemi ve alt problemleri içermektedir. İkinci bölümde konuyla ilgili kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırma yöntemi ve deseni, veri toplama süreci, araştırma çalışma grubu, katılımcılara ilişkin bilgiler, verilerin analiziyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, bulgular ve yorumlanmasına yer verilirken beşinci bölümdeki tartışma sonuç ve önerilerde ise araştırma bulgularıyla, kuramsal veriler ile araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapılmaktadır.

1.1.Problem Durumu

Çocukluk dönemi, tarih boyunca filozofların, bilim insanlarının, eğitimcilerin ve din adamlarının, üzerinde tanılar geliştirmeye çalıştıkları en hassas ve korunmaya muhtaç yaşam evresi olarak görülmektedir (Sağlam ve Aral, 2016). Çocukluk kavramı sosyal bir kavram olup farklı milletlerde tarihsel sürecin farklı aşamalarında hatta bazen aynı toplum içindeki farklı zümrelerde değişik anlamlar taşımıştır (Tan, 2019). Çocukluk tanımı için her yerde geçerli kabul edilebilecek bir tanımlama bulunmamaktadır. Buna karşın kendine has olguları ve özellikleri olması itibariyle güzel geçirilmesinin lazım geldiğini savunan fikirler bulunmaktadır. Bu fikirler yaygın olmasına rağmen kırdan kente göç eden ve yoksul ailelerin çocuklarının ekonomik gelir elde edilecek bir kaynak ve iş piyasasının ucuz işgücü olarak görülmesinin önüne geçilememiştir (Tan, 2019). Bu durum günümüzde de devam eden çalışan çocuklar sorununu besleyen temel etmenlerden biridir.

Çocukların çalıştırılması çocuğun iş piyasasında ucuz iş gücü olarak yer alması anlamına gelen ve tarihsel süreklilik gösteren önemli bir tarihsel sorundur. Ülkelerin en önemli değeri olan çocukların zihinsel, bedensel ve duygusal gelişimlerinin en önemli döneminde bu şekilde tahribe uğraması hem insan haklarını hem de çocuk hakları açısından önemli bir ihlaldir (Boybek, 2009). “Çocuk İşçiliği: 2020 Küresel Tahminler ve Eğilimler ve Önümüzdeki Yol” başlıklı raporunda yayınlanmış olan verilere göre dünya nüfusu içinde 160 milyon çocuk işçi yer alırken bunların 97 milyonunu erkek çocuklar oluştururken 63 milyonu kız çocuğu oluşturmaktadır. Tarım, sanayi ve hizmet alanlarındaki çalışmaları baz alınarak kategorize edilmiştir. Bunlardan 112 milyonu tarım alanında çalıştığı düşünülürken 16.5 milyonunun sanayi alanında ve 31,4 milyon kadarının da hizmet alanında çalıştığına dair tahmin yürütülmektedir (ILO, 2021).

Türkiye’de geçmişten günümüze önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkan çocuk işçiliğine dair çocuk işçi sayısını belirlemek amacıyla TÜİK 2019 yılında 5-17 yaş arasında çocuklara uygulamış olduğu “Çocuk İşgücü Raporu” ile toplamda ülke nüfusu içerisinde 720 bin olarak tespit etmiştir (TÜİK, 2020). Bu durum çocukların eğitim süreçlerini tamamlamalarını engellemekte ve onları bu haklarından mahrum bırakmaktadır. BM Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk işçiliğini “çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa

zararlı olan iş” olarak tanımlamıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve UNICEF’in 10 Haziran 2021 tarihinde yayınladığı rapora göre, çocuk işçi olarak çalışan çocukların sayısı son dört yılda 8,4 milyon artarak dünya genelinde 160 milyona yükselmiştir. COVID-19 salgınının etkisiyle 9 milyon çocuğun daha risk altında olduğu belirlenmiştir. Raporda, şu anda dünyadaki çocuk işçi sayısının yarısından fazlasını oluşturan 5 ila 11 yaşlarındaki çocuk işçilerin sayısında önemli artış olduğuna dikkat çekilmektedir. Çocukların sağlığına, güvenliğine veya ahlakına zarar verebilecek işler olarak tanımlanan tehlikeli işlerde çalışan 5 ila 17 yaşlarındaki çocukların sayısı ise 2016 yılından bu yana 6,5 milyon artarak 79 milyona yükselmiştir.

Türkiye özelinde kırsaldan kente göç, ekonomik yetersizlikler ve çok çocuklu aile yapısı çocukların çalıştırılmasını etkileyen önemli ögeler arasında yer almaktadır. Özellikle çok çocuklu ailelerde bulunan çocuklar, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla zorunlu eğitim çağındayken çeşitli işlerde çalışmaktadır (Tor, 2010). Türkiye’deki bu konuyla ilgili yönetmelikler incelendiğinde çocukların yaşlarına göre çalışma şartlarının oluşturulduğu görülmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu’na göre 15 yaşını doldurmamış çocukların çalışması yasaklanmıştır. Ancak 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocukların; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilecekleri, çalışma koşullarının çocukların eğitimine derslerini düzenli bir şekilde izlemesine engel olmayacak şekilde hükmün koruması altına alınmıştır (İş Kanunu Md.71). Bu yasal düzenlemelere rağmen çocuklar, bir çocuk olarak iyi bir ortamda yetiştirme, sağlıklı ve iyi beslenme, eğitim hakkı gibi en büyük haklarından yoksun kalmakta ve bunun neticesinde de topluma ayak uydurmakta sorunlar yaşamaktadırlar (Yüksel, Adıgüzel ve Yüksel, 2015).

Türkiye’de 2018 yılı “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı” ilan edilmiş ve bunun peşi sıra dönemin bakanlığı -Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı- öncülüğünde çeşitli kurumların iş birliğiyle çocukların, bilhassa tehlike arz eden alanlarda çalıştırılmasıyla mücadele ulusal programı (2017- 2023) çıkarılmıştı. Ancak buna rağmen Türkiye’de gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik oranının yüksekliği, eğitim imkanlarına erişimde yaşanan engeller, kırsaldan kente göç, çocuk işçilerin iş sahasında ucuz işgücü olarak kullanılmaları, çalışma hayatının işleyişi ile ilgili yönetmelikteki eksiklikler, aktif denetim eksikliği ve ailelerin bilinçlendirilmesindeki eksiklikler gibi

birçok sebepten dolayı halen kritik sayıda çalışan çocuk, iş sahasında varlığını devam ettirmektedir.

Dolayısıyla Türkiye’de önemli sayılara ulaşan çocuk işçi olgusu hem çocuk hakları açısından hem de Türk Milli Eğitim temel ilkelerinden olan eğitimde fırsat ve imkan eşitliği açısından bir tehlike oluşturmaktadır. Çalışan çocukların eğitim süreçlerinde yaşadıkları sorunların incelenmesi sorunun çözümüne yönelik geliştirilecek politikalar açısından önemli olarak değerlendirilmiş ve bu tezin çalışma konusunu oluşturmuştur.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada araştırmanın amacı, çalışan çocukların eğitimsel sorunlarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Çalışan çocukların okulda ders işlenirken yaşadığı sorunlar nelerdir?
2. Çalışan çocukların arkadaşları ile yaşadığı sorunlar nelerdir?
3. Çalışıyor olmak öğrencilerin akademik yaşamını nasıl etkilemektedir?
4. Velilerin çocuklarını çalıştırma nedenleri nelerdir?
5. Çalışan çocukların velilerden eğitim süreçlerine ilişkin talepleri nelerdir?
6. Veliler çocuklarının öğretim süreçlerini nasıl desteklemektedir?

1.3.Araştırmanın Önemi

Çocuk işçiliği, yalnızca ekonomik bir mesele değil; aynı zamanda insan hakları, çocuk hakları ve eğitim hakkı ile doğrudan ilişkili küresel bir sorundur. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çocuk işçiliği, kırdan kente göç, nüfus artışı, işsizlik oranlarının yüksekliği, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve ailelerin bu konudaki bakış açıları nedeniyle sürekliliğini korumaktadır. Son yıllarda COVID-19 salgınının yarattığı küresel ekonomik kriz, bu sorunu daha da derinleştirmiştir. Pandemi sürecinde uzun süreli karantinalar ve işsizlik oranındaki artış, çocukların eğitimden kopmasına ve ucuz işgücü olarak görülmesine yol açmıştır. ILO ve UNICEF’in (2020) raporlarına

göre, okulların kapanmasıyla birlikte çocuk işçiliğinde artış yaşanmış; özellikle kız çocuklarının tarım ve ev içi işlerde daha fazla sömürüldüğü vurgulanmıştır.

Geleceği inşa edecek olan çocukların eğitim hakkından mahrum kalmaları, toplumun gelişimi açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Aziz milletimizin en önemli zenginliği olan çocukların hem eğitim olanaklarından faydalanmaları hem de çocuk olmanın getirdiği temel haklardan yararlanmaları bir toplumsal sorumluluk alanıdır. Çalışan çocukların eğitim, sosyal ve kültürel eksikliklerinin giderilmesi; ruhsal, fiziksel ve toplumsal açıdan sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmeleri, yalnızca bireysel değil toplumsal gelişim açısından da kritik öneme sahiptir.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda (1973) yer alan “eğitimde fırsat ve imkân eşitliği” ilkesi, eğitim hizmetlerinin kadın-erkek tüm bireyler için eşit erişilebilir olmasını öngörmektedir. Bu ilke doğrultusunda, çalışan çocukların eğitimden kaynaklanan yoksunluklarının giderilmesinde okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve eğitim kurumlarının yeterlikleri özel bir önem taşımaktadır.

Türkiye’de çocuk işçiliği üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış olmakla birlikte Bakırcı (2004), Karadoğan (2019), Keskinkılıç Kara (2011), Kalaycı ve Karadeniz (2023), çalışan çocukların eğitim sürecinde yaşadıkları sorunların ve velilerinin eğitim sürecindeki katkı ve deneyimlerine çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle, çalışan çocukların eğitimsel sorunlarını ve veli görüşlerini incelemeye yönelik bu araştırma, alanyazındaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Araştırmadan elde edilecek bulguların, çalışan çocukların eğitim hakkına erişimini güçlendirecek öneriler geliştirilmesine katkı sağlayacağı; okul yöneticilerine, öğretmenlere ve alan uzmanlarına yol gösterici olacağı öngörülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın, eğitim politikalarının geliştirilmesi sürecinde karar vericilere somut veriler sunarak farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma, Bursa’nın Yıldırım ilçesinde bir işte çalışan öğrencilerle ve velileri ile sınırlıdır.
- Çalışma, çalışan öğrencilerin eğitim sorunlarının incelenmesi ile sınırlıdır.

1.5.Varsayımlar

- Araştırmaya katılan öğrenci ve velilerin veri toplama aracındaki görüşme sorularına samimi ve objektif yanıtlar vereceği düşünülmektedir.

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çocuk

Çocuk henüz fiziksel, ruhsal ve toplumsal yönlerden reşit olmayan bireydir (Karadoğan, 2019). Dünyada kapsamlı olarak onaylanan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre 18 yaş altındaki tüm fertler çocuktur (ÇHS, 1989). Türk Medeni Kanunu'nun 11.maddesine göre de 18 yaşından küçük herkes çocuk olarak kabul edilmektedir. Aynı kabul, Türk Ceza Kanunu ve Çocuk Koruma Kanununda da açıkça yer almaktadır.

Psikolojik olarak çocuk, zihinsel yapılarını çevresiyle aktif etkileşim yoluyla kuran; yaşına göre farklı düşünme kalıplarına sahip olan ve bilişsel gelişimi evreler halinde ilerleyen bir bireydir (Piaget, 1955). Çocuk, bilişsel, duyuşsal, devinsel ve sosyal gelişim süreçlerinden geçen bakım, korunma ve yol göstericiliğe en fazla ihtiyaç duyan birey olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla çocuk öğrenen, gelişen, çevresiyle etkileşen bir birey olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle eğitim süreci çocuğu destekleyecek biçimde yapılandırılmalıdır.

İnsanın yaşamı boyunca geçirdiği en önemli dönemlerden biri çocukluktur. Bu evre, kişiyi yetişkinlik dönemine hazırlama sürecidir. Bundan dolayı bireyin eğitime, korunmaya ve iyi bir bakıma yoğun olarak ihtiyaç duyduğu bir evredir. Birey aşamalar içerisinde ilerlerken çocukluk evresinde almış olduğu eğitimin kalitesi diğer bir evre olan yetişkinlik çağındaki başarısını belirleyecektir (TİSK, 1994).

2.2. Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği, evrensel olarak kullanılan bir kavramdır. Ancak her ülkede tarihi ve kültürel farklılıkların mevcut olması bu olgu için ortak bir tanımlama yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, uluslararası çevrede onaylanmış ve kabul görmüş tanımları izlemek yol gösterici olacaktır (ÇGSB, 2018). Çocuk işçiliği okul dışı bir seçenek olarak, geniş boyutta kendi ailesinin dışında (başkaları için) ve ücret karşılığında yapılan çalışmalardır (White, 1994).

BM Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk işçiliğini “çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş” olarak tanımlamıştır. ILO’ya göre çocuk işçiliği, çocukların çocukluğunu yaşamasını engelleyen yetenek ve kapasitelerini eksiltten, saygınlıklarını azaltan bedensel ve bilişsel gelişimlerine zarar getirecek işlerde çalıştırılması olarak ifade edilmektedir (ÇSGB, 2017).

Türkiye’deki bu konuyla ilgili yönetmelikler incelendiğinde çocukların yaşlarına göre çalışma şartlarının oluşturulduğu görülmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu’na göre 15 yaşını doldurmamış çocukların çalışması yasaklanmıştır. Ancak 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocukların; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilecekleri, çalışma koşullarının çocukların eğitimine derslerini düzenli bir şekilde izlemesine engel olmayacak şekilde hükmün koruması altına alınmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2003).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve UNICEF (2021) yayınladığı rapora göre, çocuk işçi olarak çalışan çocukların sayısı son dört yılda 8,4 milyon artarak dünya genelinde 160 milyona yükselmiş; COVID-19 salgınının etkileri nedeniyle de 9 milyon çocuk daha risk altında bulunmaktadır. Raporda, şu anda dünyadaki çocuk işçi sayısının yarısından fazlasını oluşturan 5 ila 11 yaşlarındaki çocuk işçilerin sayısında önemli artış olduğuna dikkat çekilmiştir. Çocukların sağlığına, güvenliğine veya ahlakına zarar verebilecek işler olarak tanımlanan tehlikeli işlerde çalışan 5 ila 17 yaşlarındaki çocukların sayısı ise 2016 yılından bu yana 6,5 milyon artarak 79 milyona yükselmiştir.

2019 TÜİK verilerine göre çalışan çocukların %30,8'i tarım, %23,7'si sanayi, %45,5'i ise hizmet sektöründe yer almaktadır. Yaş grubuna göre incelendiğinde; 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların %64,1 ile tarım sektöründe, 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise %51,0 ile hizmet sektöründe ağırlık kazandığı görülmektedir. TÜİK tarafından 2019 yılının IV. çeyreğinde (Ekim-Kasım-Aralık) Hane halkı İşgücü Araştırması ile birlikte 5-17 yaş grubundaki çocuklara yönelik “Çocuk İşgücü Araştırması” sonuçlarına göre Türkiye’de bir ekonomik faaliyette çalışan 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 720 bin kişi olup çalışan çocuklar arasında 5 yaşında çocuk bulunmamaktadır. 5-17 yaş grubunda çalışan çocukların aynı yaş grubundaki çocuklar içinde payı ise %4,4’tür. Çalışan çocukların %79,7’sini ise 15-17 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Çalışan çocukların %65,7’si bir eğitime devam ederken, bu oran erkeklerde %65,6, kızlarda %66,1 olarak tespit edilmiştir. Çalışan çocukların %30,8'i tarım, %23,7'si sanayi %45,5'i ise hizmet sektöründe yer almaktadır. Yaş grubuna göre incelendiğinde; 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların %64,1'i tarım sektöründe 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise %51'i hizmet sektöründe yer almaktadır.

Çalışan çocuklar, bir çocuk olarak iyi bir ortamda yetişme, sağlıklı ve iyi beslenme, eğitim hakkı gibi en büyük haklarından yoksun kalmakta ve bunun neticesinde de topluma ayak uydurmakta sorunlar yaşamaktadırlar (Yüksel vd., 2015).

2.3.Çocuk İşçiliğinin Nedenleri

Çocuk işçiliğini ortaya çıkaran birden fazla sebep bulunmaktadır. Bunlardan bazıları sosyal ve ekonomik şartların getirileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.1.Yoksulluk

Yoksulluk, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ile birlikte çocukları iş hayatına sürükleyen sebeplerdendir (ILO, 1996a). Yoksulluk kavramına dair bütün halklar için kabul edilebilir bir yoksulluk tanımı oluşturulamamakta, yoksulluğun hacmini belirlemek için nesnel bir yöntem yapılması adına ortak bir noktaya varılamamaktadır. Birbirinden yapıcı ve kültürel olarak farklılık gösteren toplumların

yoksulluk barajının tespit edilmesinde, zorunlu olarak birbirinden çeşitli ölçüm biçimlerinin kullanılması gerekmektedir (Yıldırım, 2019).

Çocuk işçi olgusu, çocukların çalıştırılmasıyla beraber çocuklar üzerindeki sömürücülük faaliyetlerini de arttırmaktadır. Çocuklar, iş hayatıyla beraber ağır, onları kuvvetten düşüren işlere itilmektedir. Toplum içerisinde fakirliğin hâkim olması, çocukların çalışmasına sebep olurken bir taraftan da sömürücülük faaliyetlerini de hızlandırmaktadır (UNICEF, 1997).

Çocukların kazanmış oldukları paralar aileler için hayati bir öneme sahip olabilmektedir. ILO'ya göre çocuk işçiler, aile ekonomisine %20-25 civarında katkı sağlamaktadır (ILO, 1996b). Çocukların erken yaşta iş hayatına sürüklenmesi, onların yetenek ve bilgisi dışında olan çalışma hayatına sokarken en temel haklardan biri olan eğitim hakkından da yoksun bırakmaktadır. Eğitimden yoksun bırakılmış olan çocuk gelecekte de yetersiz bilgi ve beceriye sahip olacağından düşük gelirli bir işte çalışmak durumunda kalacaktır. Çocukların eğitim hakkından mahrum edilmesi, var olan yoksulluk döngüsünü devam ettirecektir (ILO ve IPEC, 1994). TÜİK (2019) Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre, 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 457 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu grubun içerisinde 720 bin kişi bir ekonomik faaliyet içerisinde aktif olarak çalışmaktadır. Öyle ki çalışan çocuklar içerisinde 5 yaşında bir çocuk gözlenmiştir. %30,8'i tarım, %23,7'si sanayi, %45,5'i ise hizmet sektöründe mevcuttur. Yaş grubuna göre incelendiğinde; 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların %64,1 ile tarım sektöründe, 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise %51,0 ile hizmet sektöründe yoğunlaştığı gözlemlenmiştir.

Yoksulluk kapsamında işsizlik, dengesiz kazanç dağılımı, ekonomik buhran, ülke içerisindeki mevcut kaynakların yeterince kullanılamıyor olması, nüfusun hızlı yükselmesi, kırdan kente göç, plansız ve çarpık kentleşme gibi birden fazla etmen, çocuk işçiliğinin sebepleri arasında kabul görmektedir (ÇSGB, 2017).

2.3.2.Eğitim İmkanlarına Erişememe

Çocukların ikamet ettiği mevki ile okul arasındaki uzaklık çocuğun okula devamlılığı açısından en belirleyici faktörler arasında yer almaktadır. Yeterli vasitanın mevcut olmaması, olumsuz hava koşulları, çocukların okula devamlılık göstermesinde engel

teşkil etmektedir (ILO ve IPEC, 1994). Çalışan çocuklar, genellikle eğitim hayatını terk etmekte hem işe gidip hem okula devam eden çocuklar, okulda gereken başarıyı gösteremeyerek zorunlu eğitimlerini yarıda bırakmaktadırlar. Bundan dolayı da gelecekteki çalışma hayatları için olması gereken yeterlilikten mahrum olmaktadır (ÇSGB, 2017).

Eğitim imkanlarının gereken düzeyde olmaması, ailevi ve sosyal problemler sebebi ile çocuklar devletin sunmuş olduğu eğitim fırsatlarından yararlanamamaktadır. Yoksul ailelerde yetişen çocuklarda okul masraflarının karşılanamaması, okula devam etmelerine engel teşkil etmekte, çocuklar birer işgücü olarak görülerek iş hayatına sokulmaktadır (Bakırcı, 2004). Bir sınıfta eğitim gören çocukların mevcutlarının kalabalık olması, eğitim materyallerinin yetersizliği, öğretmenlerdeki motivasyon eksikliği, geleneksel yöntemlerle ders işlenmesi de çocukların okuldan uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Kahramanoğlu, 1994).

Anne ve babanın eğitime olan bakış açısı, bu konudaki tutumları da çocukları iş hayatına yönlendirmektedir. Sosyal ve ekonomik açıdan düşük seviyede olan aileler, çocuklarına verilecek olan eğitim fırsatlarının onların ileride daha iyi bir meslek sahibi yapamayacağını düşünerek, küçük yaşlarda gelir ve iş tecrübesi edinmeleri için çocukları çalışma hayatına katabilmektedir (Kahramanoğlu, 1994).

Eğitim sisteminin içinde var olan çocukların serbest vakitlerini, boş zamanlarını, verimli ve kaliteli bir şekilde değerlendirme imkanlarından mahrum olduğu, bilhassa yaz aylarındaki uzun tatillerde ücret karşılığında çalıştırıldığı gözlemlenmektedir (Kahramanoğlu, 1994).

2.3.3.İşsizlik

Çocuk işçiliğini etkileyen en önemli sebeplerden biri olan “işsizlik” faktörü, gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar gelişmiş ülkelerde de kendini göstermektedir. Büyük bir toplumsal ve ekonomik sorun olarak ülkelerin yaşadığı sorunların başında gelmektedir. İşsizliğe sebep olan durumlar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bazı farklar sergilemektedir. Gelişmiş ülkelerde gereken talebin olmamasından dolayı ortaya çıkarken gelişmekte olan ülkelerde ise istenen düzeyde istihdam alanının oluşturulmamasından kaynaklı var olmaktadır (Erol ve Aytur, 2017).

2017 yılında dünya üzerinde toplam işsizlik oranı %5,5 olarak kendini gösterirken 2018 yılında işsizlik oranı %5,4 'e gerilemiştir. Yani 2017 yılında dünyada toplamda 190 milyon kişi işsizken 2018 yılında işsizlik oranı düşmüş ve 188,2 milyon kişi olarak tespit edilmiştir (ILO, 2018).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş İstanbul Grup Başkanlığı'nın yapmış olduğu bir çalışmaya göre deri işkolunda çalışan çocukların %44'ünün babası işsizken %91'inin ise annesi ev hanımıdır. Araştırmanın sonuçlarına göre aile içindeki büyüklerinin çalışmaması veya devamlı bir kazancının olmaması çocuk işçiliğini doğurmaktadır (Şimşek, 2016).

Ebeveynin işsiz veya yoksul olması çocuk yoksulluğunu da ortaya çıkarmakta, çocuk yoksulluğu ise çocukların erken yaşta iş yaşamına katılmasına sebep olmaktadır (Boybek, 2009). Bunun başlıca sebebi ise ailedeki anne ve babanın işsiz olmasıdır. Düzenli bir işten yoksunlukla beraber aileler ekonomik sıkıntılarını azaltabilmek için çocuklarının işgücünü kullanmaktadır (Tunçcan, 2000).

2.3.4. Geleneksel Bakış Açısı

Bazı kültürlerde hâkim bir bakış açısı olan çocuğun ailesinin gelirine katkı sağlaması, sorumluluk sahibi olması çocuk işçiliğinin başlıca sebeplerinden biridir (ÇSGB, 2017). Çocuğa kültürün bir parçası olarak aşıl原因 bu bakış açısında çocuğun iş gücü, öz denetim, görev ve sorumluluk farkındalığı olarak öğretilmesi yönünden çocuğun yetiştirilmesi sürecinde gerekli olarak görülmektedir. Bu durum da çocuk işçiliğinin ortaya çıkışında etkili olmaktadır (Boyacı, 2022).

2.3.5. İşverenlerin Çocuk İstihdamına Ragbeti

Çocuk işgücüne sebep olan farklı bir sebep de işverenlerin çocuk istihdamını talep etmeleridir (Kulaksız, 2014). Çocuğun işgücü, işverenlerin harcamış olduğu giderlerin azaltılmasını sağlamaktadır. Bilhassa dış ticaretin hâkim olduğu sektörlerde faaliyet gösteren işyerlerinde çocuk işgücü kullanılarak yapılmış olan üretim, uluslararası pazarda ileriye atılımı beraberinde getirmektedir (Tunçcan, 1999).

Yasal bir belgesi olmadan faaliyet gösteren küçük ölçekli işyerlerinin çocuğun emeğine dair istekleri de çocuk sömürücülüğünün bir başka sebebidir. Bilhassa uluslararası piyasada çocuk işçiliği minimum giderle maksimum kazanca sahip olmak isteyen küçük işyerleri adına ehemmiyet arz eden bir husustur (ÇGSB, 2018). Bunun dışında çocukların mevcut hakları konusunda, farkındalıklarının olmaması ve kendilerinin işgücünden yararlanma noktasında sessiz kalmaları, çocuk işçiliğine olan rağbeti arttırmaktadır. Bu sebeple, çocuk işçilerin oluşturduğu düşük maliyet, işverenler açısından cazip olmaktadır (Şahin, 2012).

Yetkili kurumların kontrol ve denetimlerinin zayıflığı nedeniyle geçici, mevsimlik veya devamlı olarak işverenler, işgücü karşılığını çocuklar üzerinden karşılamaya eğilim göstermektedir. Ayrıca işverenlerin bu tercihi yasal olarak belgelendirilmemiş iş sahasını güçlendiren bir özellik taşımaktadır (Tunçcan, 2000).

2.3.6.Göç

Göç, tanım olarak insan topluluklarının çeşitli sebeplerden ötürü yaşadıkları bölgelerden başka bir yere yerleşmesi anlamını içermektedir ancak göç, bölgesel bir mekân değişikliğinden farklı olarak daha geniş çaplı ve büyük bir önem taşımaktadır. Göç ortaya çıkardığı sonuçları itibariyle toplumsal, iktisadi, siyasi ve kültürel birden fazla unsuru taşımaktadır (Sağlam, 2006). Kısacası göç, bölgesel yer değişikliğinin yanında toplumsal, iktisadi, kültürel ve psikolojik yönleriyle halkların yapısında farklılıklar oluşturan hareketlilik olarak ifade edilebilir (Özkoç, 2022).

Çocuk işçiliğini doğuran sebeplerden biri de nüfus artışı ve göçtür. Bilhassa gelişmekte olan ülkelerde, göçle beraber devamlı bir iş ve kazançtan mahrum olan aileler, ekonomik sorunlar yaşamaktadırlar. Kırdan kente yerleşen ailelerde, yoksullukla beraber kentleşmeye gereken adaptasyonun sağlanamaması nedeniyle, kırsal alanda çalışan çocuğa bakış açısı değişmemekte, çocuk işçiliği devam ettirilmektedir (Tunçcan, 1998).

Göçün getirisi olarak verilebilecek en iyi örneklerden biri de Suriye'deki iç savaş dolayısıyla gelen ailelerin çocuklarının gerek yoksulluk gerek kalabalık aile yapısından dolayı çalıştırmasıdır. Birçok iş kolunda yasal olmayarak istihdam edilmektedir (Tunçcan, 1998).

2.4.Çalışan Çocukların Çalışma Alanları

Çocukların istihdam edildiği yerler ülkeler bazında farklılıklar göstermektedir.20'nci yüzyılda belirli sektörlerle sınırlanmış olan çocuk işçiliği, günümüzde ağır veya kolay fark etmeksizin her alanda karşımıza çıkabilmektedir (Challis ve Elliman, 1979; İkizoğlu vd., 2007).

Bilgi çağı olarak adlandırılan günümüzde, modern kölelik olarak ifade edilebilecek çalışan çocukların varlığı ILO VE UNICEF (2020) raporunda açıklanmıştır. Rapora göre Hindistan'da 55 milyon çalışan çocuk bulunmakta ve bunun içinde 10 milyon kadar çocuk borca karşılık çalıştırılmaktadır. Bunun gibi bir milyon çocuk da taş ocakları, inşaatçılık gibi ağır işlerde çalıştığı raporda açıklanmıştır (Çelik, 2022).

2.4.1.Türkiye’de Çalışan Çocukların Çalışma Alanları

Çalışma alanları incelendiğinde Türkiye’de çalışan çocuklar %30,8 ile tarım alanında çalıştırılırken %23,7’si sanayi alanında çalışırken %45,5’i ise hizmet sektöründe çalıştırılmaktadır. Yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise 5-14 yaş arasındaki grubun önemli bir çoğunluğunun %64,1 gibi büyük bir oranla tarım sektöründe 15-17 yaş grubundaki çocukları ise %51 oranla hizmet sektöründe çalıştığı ifade edilmiştir (TÜİK, 2019; TÜİK, 2022).

TÜİK (2019) verilerine göre çocukların %63,3 bir ücret karşılığında çalıştırılırken kalan %32,6’lık bir oranda çocuklar aile adına çalışarak ücretsiz olarak çalışmaktadır. Bunun dışında %0,5’lik bir oran ise sadece kendi adına çalışmaktadır. Tarla ve bahçede çalışma oranı %30,4 olarak karşımıza çıkarken düzenli olarak bir iş yerinde çalışan çocuk oranı ise %66’dır. Sokakta çalışan seyyar satıcılık veya pazarcılık yapan çocukların oranı ise %3’dür. Evde çalışma oranı ise %5 olarak ifade edilmiştir (TÜİK, 2019).

2.5.Çocuk İşçiliğinin Çocuk Üzerindeki Sonuçları

Çocukların çalıştıkları işler, çocukları hem bedensel hem zihinsel olarak olumsuz bir şekilde etkilemekle beraber birden fazla zorlukla karşı karşıya getirmektedir. Çalışan

çocuk, okul ile iş arasındaki dengeyi sağlamaya çalışmaktadır. Bu dengeyi kurabilen çocuklar eğitim sürecini olması gerektiği şekilde tamamlayamazken dengeyi kuramayan çocuklar ise eğitim hakkından mahrum olmaktadır (Bulut, Alabed ve Tariq, 2021). Çocuk işçiliği, özü itibarıyla sadece bir çocuk hakları meselesi değil, toplumun uluslararası alandaki imajını etkileyen bir sorun olduğunun farkına varılması gerekmektedir (Tam, 2021).

2.5.1.Çocuk İşçiliğinin Bedensel Gelişime Olan Yansımaları

Fiziksel olarak çocuk, ergenlik döneminden önceki birey olarak ifade edilmektedir. Çocuğun biyolojik gelişimi fiziksel ve psikomotor gelişim şeklinde ikiye ayrılmıştır (Koç, 2004). Kaba motor beceriler olarak ifade edilen bedendeki daha büyük kasların kullanılarak yapıldığı koşma, atlama, oturma, yürüme gibi kol veya bacak kullanılarak yapılan kas hareketleridir (ÇGSB, 2018).

İnce motor beceriler olarak ifade edilen kavramın içerisinde ise daha küçük kaslar kullanılarak yapılan resim yapma, yazı yazma, alet kullanma gibi hareketleri içermektedir (ÇGSB, 2018). Çocukların çömelme, dengede durma gibi bedensel kabiliyetleri kazandıkları yaş önemli farklılık gösterir. Çocuğun bu kabiliyetleri edinebilme hızı bilişsel becerilerinin gelişimini de etkilemektedir. Bedensel gelişim 17 yaşına kadar süratli bir şekilde ilerlemektedir. Kemik ve kas gelişimi tam olarak sonlanmamıştır (Gander ve Gardiner, 2004). Bu süreçte ağır işlerde çalışan çocukların iskelet sisteminde kırılmalar, kas zedelenmeleri yaşanabilecek bedensel tehlikelerden bazılarıdır (ÇGSB, 2018).

Çocukların bedensel olarak kolay etkilenmesi onların büyüklerden farklı bir potansiyelinin ve çeşitli ihtiyaçlarının olmasından kaynaklanmaktadır. Çocukların gelişim çağındayken kapasitelerinin üzerinde, onları zorlayan işlerde çalışmaları, bedensel ve bilişsel gelişimlerine olumsuz yönde yansımaktadır. Çocukların gelişimleri üzerine yapılan bazı araştırmalardan bir işte çalışan çocukların çalışmayan akranlarına nispetle gelişimlerinin daha zayıf, boylarının daha kısa, vücut ağırlıklarının daha az olduğu belirtilmiştir (Ocakcı, 2001; Dikmen, 1998; Ocakcı ve Ayyıldız, 2004).

2.5.2.Çocuk İşçiliğinin Ruhsal Gelişime Olan Yansımaları

Çocukluk evresi, çocuğun fiziksel ve zihinsel gibi gelişim süreçlerini geçirirken bir yandan da ruhsal gelişimin en fazla yaşandığı dönemdir. Bu evrenin en önemli gelişim özelliklerinden biri de model alma ve rol kazanmadır. Kendini keşfetme ve gelecekte hangi mesleği yapacağına dair fikirler bu dönemde gerçekleşmektedir. Bu sebeple çocuğun çevresinde rol model alacağı bireyler ve meslekler bulunmalıdır (Gander ve Gardiner, 2004).

Ergenlik dönemi hayatı etkileyen kararların alındığı bir süreçtir. Okul ve meslek seçimi bu evrede yapılmaktadır. Ergen ortaokuldayken hangi liseye gideceğine, lisedeyken hangi yükseköğretime kayıt yaptıracağına karar verme aşamasını geçirir. Liseyi bitiren bir ergen örgün eğitim alıp almayacağına, almayacaksa nasıl bir yol izleyeceğini belirler. Bu dönemde verilen kararlar gelecekte yapacağı mesleği belirlemektedir (Kulaksızoğlu, 2004).

Çalışan çocukların gelecek ile ilgili düşüncelerini birçok unsur etkilemektedir. Örneğin; ebeveynlerinin ona yönelik bakış açısı, akranlarının tutumu, içinde bulunduğu coğrafya ve kültür gibi özelliklerle beraber, çocuğun kişisel özellikleri (kabiliyet, cinsiyet vb.) ve yaşadığı toplumsal sistem, bütüncül olarak etkilemektedir (Gökçe, 1984).

Çocukluk evresinde gerçekleşen psiko-sosyal gelişimin kritik süreçlerinden biri "bağımsızlık kazanma" gayretleridir. Çalışıp ekonomik bir kazanç sağlayan çocuk buna paralel olarak sosyal bir mesuliyet beklentisine de girecektir. Ebeveyn çocuğun işgücüne ve kazancına karşı yetişkin gibi sorumluluk yüklerken kazancın harcanması sürecinde çocuk sorumluluğu yüklendiğinde veya böyle bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, çocuk için çift bir rol kavramı oluşmakta, bu da çocuğu kimlik karmaşasına sürüklemektedir (Bulut, 1994).

2.6.Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliğine Yönelik Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler

Çocuklarda yetişkin bir bireyin sahip olduğu özellikler mevcut değildir. Çocukların geçirmekte olduğu birden fazla gelişim süreci için tehlike arz eden çalışma koşulları,

onların fizyolojik yapıları itibariyle kabul görmez. Çünkü çocuklar bedensel ve zihinsel yapıları itibariyle toplumsal yapıdan ve kültürel bakış açısından ayrı bir yerdedir (ILO,2015).

Çelişkili ve vicdani bir durum olarak ortaya konan çocuk işçiliği sorunu sıradan çözümlerin ötesinde bir alandır. Bu sebeple konu çocuğun maksimum faydası gözetilerek ve Çocuk Haklar Sözleşmesi'nde belirtildiği çerçeve ve insan hakları üzere uygun ölçüde, dikkatle ve geniş kapsamlı olarak ele alınmalıdır (UNİCEF, 1997).

2.6.1.Ulusal Düzenlemeler

9/11/1982 tarihli 2709 sayılı Anayasa'nın 50. maddesinde, çalışan çocuklara dair hukuksal bir düzenleme mevcuttur. Buna göre Anayasa'nın 50. maddesinin 1. fıkrasında “Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmaz”. Benzer şekilde maddede bulunan 2. fıkraya göre: “Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar”. Bu maddede küçükler kavramı ile bedensel ve ruhsal yetersizlikten kastedilen ifadeler, bir işte çalışan çocuklardır. Çalışma hayatının getireceği fiziksel ve ruhsal zorluklardan çocukların özel olarak korunması açıkça belirtilmiştir (İş Kanunu, 2003).

10.06.2003 tarihinde 4857 sayılı 25134 sayılı resmî gazetede yürürlüğe giren iş kanunu çalıştırılan işçilerin çalışma şartları ve çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Buna göre bu kanunda çocukların bir işte çalıştırılmaları için asgari yaş ve çalışma yasağına yönelik, ILO'nun düzenlemiş olduğu “Asgari Yaş Sözleşmesi” ile aynı ölçüde kuralları kapsamaktadır (İş Kanunu, 2003).

4857 sayılı kanunun 71. maddesinde, 15 yaşına basmamış olan çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Bununla beraber, temel eğitimi bitirmiş ve 14 yaşını doldurmuş olan çocuklar, gelişim süreçlerine ve okullarına devam edenlerin eğitimine engel olmayacak şekilde hafif işlerde çalıştırılabileceklerine izin verilmiştir. On dört yaşını doldurmamış çocuklarda ise gelişim süreçlerine ve okula devam edenlerin eğitimlerine engel oluşturmayacak kültür, sanat ve reklam etkinliklerinde yazılı bir anlaşma yapmak ve yapılacak her etkinlik adına izin almak koşuluyla çalıştırılmalarına izin verilmiştir (İş Kanunu, 2003).

İş kanunun 71. maddesinde çocukların çalışma yaşının sınırlandırılmasına dair kurallar karşımıza çıkarken 72. ve 73. maddelerinde çocukların gelişimleri için tehlike oluşturabilecek ağır çalışma koşullarına sahip maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altı ve su altı işleri ile sanayiye ait işlerde gece saatlerinde çocuk ve genç işçi çalıştırılması yasaklanmıştır. Ancak 4857 sayılı Kanunun 86. Maddesine göre çocuklar için tehlike arz eden işlerde çalıştırılmalarının asgari çalışma yaşının belirlendiği ve 18 yaşından küçüklerin çalışmalarının sağlık raporu şartına bağlandığı 87. Maddesi, 20/06/2012 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunun 37. maddesi ile birlikte ilga edilmiştir (İş Kanunu, 2003).

20.04.1930 tarihli 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 173.maddesine göre on iki yaş ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azami sekiz saatten fazla çalıştırılmayacağı, on iki yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı yasaktır. 174. maddesinde ise on iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra gece çalışmaları yasaklanmıştır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930).

ÇSGB tarafından, öncelikle en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin engellenmesi temel amacıyla yetkili tarafların katılımlarıyla hazırlanmış olan “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023)” faaliyete geçmiştir. Bu çerçevede “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP I-II)” uygulamaya geçirilmiştir. Bu çerçevede “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP I-II)” hayata geçirilmiştir. Valilikler tarafından sıklıkla mevsimlik tarım işçisi göçü alan yerlerde eylem planları oluşturularak bu çerçevede mevsimlik tarım işçisi olan öğrencilerin hayat şartlarının iyileştirilmesi ve bu çocukların okula yönlendirilmesi hedef olarak belirlenmiştir (ASHB, 2023).

2.6.2.Uluslararası Düzenlemeler

2.6.2.1.Birleşmiş Milletler Düzenlemeleri

Çocuk haklarına yönelik olarak imzalanan ilk anlaşma Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesidir. 26 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti'nde kabul edilen bu anlaşmayı 1931 tarihinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından onaylanmasıyla birlikte yürürlüğe girmiştir. Dönemin şartları dahilinde birinci dünya savaşı sonucunda oluşan tahribattan çocukların korunmasına dair yapılmış bir sözleşmedir. Ayrıca çocuğun hayatında var olan kişilerin neler yapması gerektiğini kapsayan 5 maddelik genel bir sözleşmedir.

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi detaylandırıp genişletilerek Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine evrilmiştir.1959'da kabul edilen bu bildiri on ilkedен oluşmaktadır. Bildirinin giriş bölümünde çocukların korunması, güvenliği, bakımı, eğitim hakkı gibi genel durumlarından bahsedilirken 9.maddesinde ise çocuğun sömürünün her çeşidine karşı korunacağına, ticari bir konu olmayacağına , belirlenmiş bir asgari yaştan önce çalıştırılmayacağına ,vücut sağlığına zarar verecek ,eğitimine engel olabilecek veya bedensel, zihinsel veya ahlaki gelişimini kötü etkileyebilecek her türlü meslekte veya işte çalışmasına hiçbir şekilde sebep olunmayacağına veya izin verilmeyeceğine yer verilmiştir (Tandoğan, 2006).

2.6.2.2.Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Çocuk Hakları Bildirisi'nde yer alan on temel ilke genişletilip detaylandırılarak Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi şekline getirilmiştir. 20 Kasım 1989 tarihinde imzalanan bu sözleşme, 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlükteki yerini almıştır. Ülkemizde ise 27.01.1995'te yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, ülkeler tarafından en fazla kabul görmesi ve insan haklarına yönelik birçok kuralı kapsayan bir sözleşme olması itibariyle uluslararası alanda önem taşımaktadır (UNICEF, t.y.).

Toplamda 54 maddenin yer aldığı sözleşmede, çocuk haklarına ilişkin olarak toplumun temel yapı taşı olan ailenin çocuklarının gelişmeleri ve esenlikleri için toplum içinde yerine getirilmesi beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirmesi gerektiğine inanarak gerekli korumayı ve yardımı yapmasının zorunluluğu belirtilmiş, güvenlik,

vatandaşlık, eğitim, sağlık hakkına yer verilirken her türlü ihmal ve istismardan korunması için de gereken kuralları kapsamıştır (UNICEF, t.y.).

Çocukların istihdam edilmesine dair 32.maddesinde (UNICEF, t.y.);

1.“Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.”

2. “Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:

a. İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;

b. Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.

c. Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.”

ILO tarafından kabul edilen İstihdamda Asgarî Yaşla İlgili 138 sayılı sözleşme ile çocuk işçiliği tamamıyla bitirilmek istenmiştir. Bu sözleşme ile ILO, sözleşmeyi kabul eden her üye için çocuk işçiliğini kesin bir şekilde ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve gençlerin, bedensel, zihinsel açıdan gelişimlerine imkân sağlayacak seviyeye yükseltilecek asgari yaşın kabulünü politika olarak belirlemiştir (Madde 1).

Bu sözleşme, 18 yaşına basmamış olan tüm bireyleri çocuk kabul ederek sözleşmenin kendisi için yürürlüğe girmiş olan ülkelerde gençlerin güvenliğini, sağlığını veya ahlakını olumsuz etkileyecek şekillerdeki çocuk işçiliğinin yasaklaması ve tamamıyla ortadan kaldırılmasına yönelik tüm tedbirleri almayı zorunlu kılmıştır.

Sözleşmede kötü şartlarda çalıştırma olarak genel anlamda çocukların ticari bir konu olması (alım-satım gibi), kölelik, uyuşturucu suçları gibi amaçlarla çalıştırma ve şartları neticesinde çocukların her çeşit gelişim süreçlerine zarar veren işler olarak belirtilmiştir. Bu sözleşmeye göre asgari yaş sınırı zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın altında ve her halükârda 15 yaşın altında olmayacaktır.

Sözleşmenin 7.maddesinde ise ülkelerin kendi ulusal mevzuatına göre 13-15 arası yaşlardaki bireylerin, sağlıklarına veya gelişmelerine engel olmayan ve eğitime devamlılığını, yetkili makamın kabul gördüğü mesleğe yöneltme veya mesleki eğitim

programlarına aktif olarak katılmalarını veya derslerden yararlanmalarını engellemek şartıyla hafif işlerde çalışmalarına veya istihdamlarına izin verebileceği ifade edilmiştir. 138 No’lu sözleşmede “Child Labour” kelimesi kullanılarak getirilen asgari yaş sınırıyla çocuk işçiliği kastedilmiştir. 138 No’lu Sözleşmede zorunlu tutulan çalışma alanları ortaya konulmuştur. Bahsi geçen çalışma konularından bir kısmı; maden çıkarımı ve madencilik, imalat, haberleşme, elektrik, gaz ve su, ulaştırma, inşaat, ticari olarak etkinlik gösteren tarım işletmeleri ve temizliktir.

2.7.İlgili Araştırmalar

Çocuk işçiliği, dünya genelinde çocukların eğitimsel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyen önemli bir toplumsal sorundur. Çocukların ekonomik faaliyetlere aktif olarak katılımı özellikle eğitim süreçlerini sekteye uğratmakta, okul devamsızlıklarını arttırırken akademik başarılarını düşürmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO, 2021) raporuna göre, 2020 itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 160 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. UNICEF (2023) verilerine göre çocuk işçiliği; sağlık başta olmak üzere eğitim gibi temel haklarını ihlal eden bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de ise 5–17 yaş grubunda yaklaşık 720.000 çocuk ekonomik faaliyetlerde yer almakta; bu çocukların %45,5’i hizmet, %30,8’i tarım ve %23,7’si sanayi sektöründe çalışmaktadır (UNICEF Türkiye, 2023). ILO ve UNICEF’in ortak tahminlerine göre 2024 yılı itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 138 milyon çocuk işçi bulunmakta, bunların 54 milyonu tehlikeli işlerde çalışmaktadır (ILO & UNICEF, 2025).

Uluslararası literatür, çocuk işçiliğinin eğitimsel süreç üzerindeki etkilerini, öğrenme çıktıları üzerindeki olumsuz yansımalarını önemli bir sorun olarak ortaya koymaktadır. Psacharopoulos (2007), Latin Amerika’daki örneklem üzerinden yapmış olduğu bir çalışmada, çalışan çocukların okul başarılarının ve eğitim düzeylerinin sınırlı olduğunu belirlemiştir. Edmonds (2008) ise çalışan öğrencilerin okuma ve matematik becerilerini ölçtüğü araştırmasında, okul dışında uzun saatler çalışan öğrencilerin olumsuz etkilendiğini vurgulamıştır. Dammert, de Hoop, Mvukiyehe ve Rosati (2018), sosyal politikalarının çocuk işçiliğini azaltmada kritik öneme sahip olduğunu, özellikle eğitim amaçlı olan sosyal programların eğitim seviyesini yükseltebileceğini göstermiştir.

Patrick (2020), Gana'daki Kete-Krachi bölgesinde çalışan çocuklar ile yapılmış olan bir çalışmada, çalışan çocukların sınav performanslarının düşük, okula devamsızlıklarının ise yüksek olduğunu belirlemiştir. Benzer bir şekilde Kwadzo ve Annan (2022), Elmina bölgesinde yaptıkları çalışmada haftalık çalışma saati ile sınav başarısı arasında negatif bir ilişki bulmuştur. Issaka, Adams, Gyimah ve Kissi (2021) ise yürüttükleri çalışmada çalışan çocukların hem okul başarılarının hem ders dışı etkinliklere katılımının çalışmayan akranlarına göre daha sınırlı olduğunu tespit etmiştir.

Çocuk işçiliği ile ilgili yapılan araştırmalar arasında sosyolojik ve ekonomik boyutları ele alarak çalışan çocuk ve eğitim arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Das (2022), Hindistan'ın kırsal bölgelerinde yürüttüğü çalışmada, ekonomik gelirdeki artışın çocuk işçiliğini azalttığını ve buna bağlı olarak okula devamlılık oranını yükselttiğini göstermiştir. "Role of Parental Education in Schooling and Child Labour Decision" adlı çalışmada ise çocuk işçiliğini azaltmada en önemli faktörlerden birinin ebeveynlerin eğitim seviyesi olduğu fakat bazı bölgelerde ekonomik destek sağlanmasına rağmen okulu terk etme oranlarının yüksek kaldığı belirtilmiştir (Role of Parental Education in Schooling and Child Labour Decision, n.d.). Posso (2025) ise eğitim politikalarının yerel bağlamlara uygun biçimde düzenlenmesinin çocuk işçiliğini azaltmada daha etkili olabileceğini vurgulamaktadır.

Türkiye'de yapılan araştırmalar da uluslararası bulgularla paralellik göstermektedir. Keskinlik Kara (2011), sokakta çalışan çocukların dıştan gelen iletilere kapalı olduklarını, okula karşı olumsuz tutum geliştirdiklerini, okul devamsızlıklarının fazla olduğunu, şiddete eğilimli ve gelecekle ilgili hedeflerinin olmadığını, topluma güven duymadıklarını belirtmiştir. Erbay (2011), İstanbul'da sokakta çalışan çocukların okul devamsızlıklarının fazla, akademik başarılarının ise düşük olduğunu belirlemiştir. Öztürk ve Fazlıoğlu (2020) çalışan çocukların ödevlerini düzenli yapamadıklarını, ders başarısının düşük olduğunu ve okuldan ayrılma ihtimallerinin akranlarına göre daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Polat (2018), Türkiye'deki akademik çalışmaların çocuk işçiliğini, sosyoekonomik etkenler olan hanehalkı gelirlerinin düşüklüğü, yoksulluk ve iç göç gibi etkenlerle açıkladığını ortaya koymuştur.

Senemoğlu (2001), çalışan çocukların eğitim süreçlerinde yaşadıkları zorlukların düşük ders başarısı ve okul terki riskiyle yakından ilişkili olduğunu vurgulayarak çözüm olarak çocuk haklarını temel alacak şekilde eğitim sisteminin yeniden

yapılandırılmasını ve mesleki eğitimin üzerinde durarak çıraklık eğitimi gibi olanakların artırılmasını önermiştir. TÜİK (2019) verileri de bu bulguları destekler nitelikte olup, 5–17 yaş grubundaki çocukların %4,4'ünün çalıştığını, bu grubun önemli bir kısmını 15–17 yaş aralığındaki erkek çocukların oluşturduğunu göstermektedir.

Özalpuk'un (2006) yüksek lisans tezinde, yoksulluk, göç ve aile yapısının tutum ve inançlarının çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimlerini sekteye uğrattığı; sokakta çalışan çocukların okulu yarıda bıraktıklarını, eğitim süreçlerini olumsuz etkilediğini belirlemiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi ve ILO Türkiye Ofisi (2016) tarafından yapılan saha araştırması, çalışan çocukların yaklaşık üçte birinin okul dışında kaldığını; özellikle çalışan çocukların büyük çoğunluğunun sığınmacı ailelerin çocukları olduğu belirlenmiş, göçmen ailelerin çocuklarının eğitime erişimde daha fazla zorluk yaşadığını tespit etmiştir. UNICEF Türkiye'nin (2005) raporu da paralel bir biçimde sokakta çalışan çocukların sığınmacı ailelerden geldiği, eğitime erişim yetersizliğinden dolayı dezavantajlı bir pozisyonda olduklarını belirlemiştir.

Türkiye'de çocuk işçiliğinin nedenleri ve çözüm önerilerine yönelik son dönem araştırmalar da dikkate değerdir. Koçali (2022), çocuk işçiliğini sektörel dağılım, yaş-cinsiyet farkı ve iş sağlığı riski açısından ele alarak bu olgunun hem mikro düzeyde aile şartları hem de makro düzeyde sosyal politika eksiklikleriyle ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Kiral ve Tıraş (n.d.) ekonomik değişkenler açısından çocuk işçiliğini açıklayarak kamusal politikalarda yasaklayıcı bir yol izlemenin beklenmedik sonuçlar doğurabileceğini ifade etmiştir. Dünder ve Toplu (2020) ise sığınmacı ailelerde kadınların iş gücüne katılımının çocukların çalışması arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, kadın istihdamının çocuk işçiliği üzerinde önemli bir faktör olduğunu öne sürmüştür.

Bölgesel düzeyde yapılan saha araştırmaları da sorunun sosyoekonomik etkenlerini ortaya çıkarmaktadır. Düzce ilinde yürütülen bir çalışmada, çalışan çocukların eğitime yönelik tutumları, ailenin çocuğa desteği ve ekonomik gereksinimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çocukların çalışma saatleri uzadıkça okul motivasyonunun ve derslerde odaklanmanın azaldığı bulunmuştur. COVID-19 döneminde çocukların derslere katılımı ile ilgili öğretmen görüşlerine dayalı yapılan bir çalışmada ise dijital erişim

eşitsizliklerine bağlı olarak çalışan çocukların akranlarına göre daha fazla dezavantajlı bir noktaya getirdiği belirlenmiştir (Ertaş, 2021).

Son olarak, UNICEF Türkiye'nin "Benim Evim" programı gibi sosyal destek girişimleri, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik bütüncül bir yaklaşım geliştirmektedir. Bu tür programlar, cezai yaptırımların ötesine geçerek alternatifler oluşturmakta sosyal destek , burs ve eğitim yardımı gibi yöntemler kullanılarak çocukların okula devamlılıklarını teşvik etmektedir (UNICEF Türkiye, n.d.). UNICEF ve ILO'nun ortak bildirisinde de kriz dönemlerinde çocuk işçiliğiyle mücadelede devlet yetkililerinin iş birliğinin artırılması gerektiği öne çıkarılmaktadır (UNICEF & ILO, 2023).

Hem uluslararası hem de ulusal düzeyde yapılan araştırmalar, çocuk işçiliğinin eğitime erişim, devamlılık ve öğrenme çıktıları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Ancak bu etkinin boyutu; çalışma koşulları, aile desteği, sosyoekonomik bağlam ve eğitim politikalarının etkinliği gibi değişkenlerle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, çocuk işçiliğini azaltmaya yönelik politikaların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda eğitimsel ve sosyal bileşenleri de kapsamaları gerekmektedir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu kısımda araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin başlıklara yer verilmiştir.

3.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma desenlerinden durum çalışması ile desenlenmiştir. Durum çalışmasıyla oluşturulan araştırmalar, araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynaklar kullanarak derinlemesine incelediği araştırma yaklaşımıdır (Subaşı ve Okumuş, 2017).

3.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu çalışan öğrencilerin yoğunlukta olduğu Bursa ilinin Yıldırım ilçesinde öğrenim gören ve zorunlu eğitim çağında olan, 25 öğrenci ve onların 13 velisi oluşturmaktadır. Çalışan öğrenciler, gönüllülük durumundan yola çıkılarak zincir örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Bu örneklem tanınabilir ve ulaşılabilir bir veya birkaç kişi ya da olaya bağlı olarak başlar. Bu teknik özellikle bilinen bir şekilde diğerlerini etkileyen bireylerin var olduğu alt-kültürlerin örneklenmesi için kullanılır (Baltacı, 2018).

Uygulama sürecinde ilk olarak araştırmacının çevresi aracılığıyla ulaşılan ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan birkaç öğrenci ile görüşülmüştür. Daha sonra bu öğrencilerden, benzer özelliklere sahip ve çalışmaya katılmaya istekli olan diğer öğrencilere ulaşılması istenmiştir. Böylelikle katılımcı zincirleme şekilde genişletilmiş, belirlenen kriterlere uyan toplam 25 öğrenciye ulaşılmıştır. Benzer

biçimde, öğrencilerin velilerine de aynı yöntemle ulaşılmış ve araştırmaya katılmaya gönüllü 13 veli çalışma grubuna dahil edilmiştir.

Çalışma grubuna ilişkin bilgiler ayrıntılı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir :

Tablo 1 Katılımcı Öğrencilere İlişkin Bilgiler

Öğrenci Adı (Kod)	Yaşı	Cinsiyeti	Çalıştığı yer
ÖE 1	13	Erkek	Halı saha
ÖE 2	14	Erkek	Çay Ocağı
ÖE 3	13	Erkek	Çiğköfteci
ÖE 4	14	Erkek	Waffle Dükkânı
ÖE 5	13	Erkek	Berber
ÖE 6	13	Erkek	Berber
ÖE 7	13	Erkek	Çay Ocağı
ÖE 8	13	Erkek	Çay Ocağı
ÖE 9	14	Erkek	Çay Ocağı
ÖE 10	14	Erkek	Berber
ÖE 11	14	Erkek	Pazar
ÖE 12	13	Erkek	Fırın
ÖE 13	13	Erkek	Berber
ÖE 14	12	Erkek	Halı saha
ÖE 15	12	Erkek	Halı saha
ÖE 16	12	Erkek	Simit satma
ÖE 17	12	Erkek	Lokanta
ÖE 18	14	Erkek	Fırın
ÖE 19	14	Erkek	Pazar
ÖE 20	13	Erkek	İnşaat
ÖE 21	13	Erkek	Berber
ÖK 22	13	Kız	Mevsimlik işçi
ÖK 23	13	Kız	Butik
ÖK 24	13	Kız	Waffle Dükkânı
ÖK 25	13	Kız	Kreş

Tablo 1 incelendiğinde, araştırma kapsamında yer alan öğrencilerin yaşlarının 12 ile 14 arasında değiştiği görülmektedir. Çalışma grubunun büyük çoğunluğu erkektir (n=21), kız öğrencilerin sayısı ise görece daha azdır (n=4). Erkek öğrencilerin genellikle bedensel emek gerektiren ve düşük ücretli işlerde (berber, çay ocağı, fırın, halı saha, pazar, inşaat vb.) çalıştıkları dikkati çekmektedir. Kız öğrencilerin ise butik, kreş, mevsimlik işçilik ve waffle dükkânı gibi işlerde çalıştıkları belirlenmiştir. Bu dağılım, çocuk işçiliğinin cinsiyet temelli iş bölümüne de işaret etmektedir. Özellikle erkek öğrencilerin daha ağır fiziksel emek gerektiren işlerde yer alması, kız öğrencilerin ise daha çok hizmet ve bakım sektöründe çalıştırılması dikkat çekicidir. Ayrıca, çalışılan iş kollarının çoğunun kayıt dışı sektörlerde olması, bu öğrencilerin sosyal güvenceden ve iş güvenliği önlemlerinden yoksun biçimde çalıştırıldığını göstermektedir. Bu durum, çocuk işçiliğinin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda toplumsal bir sorun olduğunun da göstergesidir.

Tablo 2 Katılımcı Velilere İlişkin Bilgiler

Velî Adı (Kod)	Yaşı	Öğrenim Düzeyi
VE 1	41	İlkokul
VE 2	38	Lise
VE 3	44	Lise
VE 4	50	Lise
VE 5	45	İlkokul
VE 6	37	Lise
VE 7	34	Lise
VE 8	36	Lise
VK 9	33	İlkokul
VK 10	35	İlkokul
VK 11	32	Üniversite
VK 12	42	Lise
VK 13	34	Lise

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan velilerin yaşlarının 32 ile 50 arasında değiştiği görülmektedir. Velilerin önemli bir kısmı lise mezunudur (n=8). İlkokul mezunu olan velilerin sayısı 4 iken, yalnızca 1 veli üniversite mezunudur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışan çocukların eğitim sorunlarının incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada veri toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışan öğrenciler (Ek 1) ve veliler (Ek 2) için ayrı iki form oluşturulmuştur. Araştırma konusuyla ilgili katılımcı görüşlerinin ortaya çıkarılmasının hedeflenmesi amacıyla görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Görüşme, bireyin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olması (Yıldırım ve Şimşek, 2013) nedeniyle tercih edilmiştir. Zorunlu eğitim çağında olup çalışan öğrencilerin eğitim sürecinde yaşamış oldukları sorunların belirlenebilmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formlarının hazırlanma aşamasında araştırmacı tarafından soru havuzu oluşturulmuş, uzman görüşleri alınmıştır. Soruların anlaşılabilirliğini sağlamak için üç Türkçe öğretmenin görüşüne başvurulmuş ve sorular, örneklem ile paralel özelliklere sahip başka bir öğrenci grubuna okutulmuştur. Tüm bu işlemlerden sonra görüşme formlarına son hali verilmiştir.

Öğrenci görüşme formu iki bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde kişisel bilgiler yer almış ikinci bölümde ise, öğrencilere eğitim sürecinin işleyişine dair sorular yöneltilerek yaşamış oldukları sorunlar belirlenmiştir. Görüşme formundaki sorular, öğrencilerin kişisel olarak ders sürecinde yaşadıkları sorunlarla birlikte arkadaş ilişkilerini de kapsamaktadır. Görüşmenin birinci sorusunda anne ve babanın çalışma durumu, ikinci sorusunda öğrencilerin okulda dersin işleniş sürecinde yaşadıkları sorunlar, üçüncü sorusunda arkadaş ilişkilerinde yaşadıkları sorunlar, dördüncü sorusunda ise çalışmanın okul ve ders başarısına etkileri sorulmuştur.

Velilere yönelik görüşme formu ise iki bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde velilerin kişisel bilgilerine yer verilmiş, ikinci bölümde ise açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu bölümde ailede çalışan başka çocuk olup olmadığı ve çocukların

Çalışma nedenleri, çocuğun okul başarısını artırmak için yapılanlar, çocuğun derslerinde daha başarılı olması için veliden talepleri, çocuğun eğitim taleplerini karşılamada engel oluşturan durumlar ve çalışmanın ręretmenler ile okul yöneticilerinin dile getirdikleri şikyetlere yansıyıp yansımadığı sorulmuştur.

3.4.Verilerin Toplanması

Çalışmanın amacına yönelik olarak ğrenci ve velilere gerekli bilgiler verilmiş ve görüşmeler için izin alınmıştır. Görüşmeler araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kimliklerini korumak amacıyla ğrenci ve velilere kodlama yöntemi uygulanmıştır. Görüşme sürecinde ses kaydı alınmamış, katılımcıların aktardıkları bilgiler araştırmacı tarafından eşzamanlı olarak yazılı şekilde kaydedilmiştir.

Görüşmelerin süresi öğrencilerde en az 15 dakika ile en fazla 33 dakika, velilerde ise en az 27 dakika ile en fazla 48 dakika arasında değişmiştir. Görüşme ortamı, katılımcıların kendilerini rahat ifade edebileceği şekilde düzenlenmiş, soruların sırası gerektiğinde esnek biçimde uygulanmıştır. Bu sayede katılımcıların deneyimlerini ve görüşlerini daha ayrıntılı biçimde aktarmaları sağlanmıştır.

Araştırmanın etik boyutu da gözetilmiş, İstanbul Kültür Üniversitesi Etik Kurulu'ndan gerekli izin alınmıştır (Tarih: 01.10.2024, Karar No: 139911). Bu doğrultuda, çalışmada gönüllülük esas alınmış, katılımcılara araştırmanın amacı ve süreçleri hakkında bilgi verilmiş, istedikleri takdirde görüşmeden ayrılabilircekleri belirtilmiştir.

3.5.Verilerin Analizi

Bu çalışmada veriler içerik analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi, bireylerin yazılı veya sözlü ifadelerin kategorilere ayrılması ve belli temalar altında sunulması sürecidir. Bu analiz, yazılan ve söylenenlerin kategorize edilmesi ve ne sıklıkla sylenildiğinin araştırılmasını kapsamaktadır (Simon ve Burstein 1985). Çalışma kapsamında katılımcıların verdikleri yanıtlardan kodlar çıkartılmış, bu kodlar

bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Çıkarılan kod ve temalar tabloya dökülerek çözümlene yapılmıştır. Kodlardan temalara gidilerek tümevarımcı çözümlene yaklaşımı benimsenmiştir. Bulguların sunumunda tablolardan yararlanılmış ve güvenilirliği sağlamak için katılımcı yanıtlarında aynen alıntılar yapılarak sunulmuştur. Katılımcıların kimliklerini korumak adına isimleri yerine kodlar kullanılmıştır.

Veri analizinde kodlama ve tema oluşturma sürecinde güvenilirliği sağlamak amacıyla araştırmacı dışında bir alan uzmanı daha sürece dâhil edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler her iki araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olarak kodlanmıştır. Daha sonra yapılan karşılaştırmalarda büyük ölçüde benzer kodlara ulaşıldığı görülmüştür. Kodlama sürecinde ortaya çıkan farklılıklar ise tartışılarak ortak bir görüş doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Böylece kodlar üzerinde fikir birliği sağlanmış ve temalar oluşturulmuştur. Araştırmacılar arasında uyumun yüksek olması nedeniyle içerik analizinde ulaşılan bulguların güvenilir olduğu söylenebilir.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde görüşme formu ile toplanmış olan veriler, içerik analiz tekniği uygulanılarak analizleri yapılmış ve alt problem sırasına göre sunulmuştur.

4.1.Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi olan çalışan çocukların ders işleme sürecinde yaşadıkları sorunlar Tablo 3’de temalara ve kodlar halinde verilmiştir.

Tablo 3. Çalışan Çocukların Ders İşlenirken Yaşadığı Sorunlar

Temalar	Kodlar	f
Kişisel Sorunlar	Odaklanamama	11
	Konuları Anlayamama	6
	Soru Çözememe	2
	Ders Kaygısı (Matematik-Fen)	1
	Derse Girmek İstememe	1
Çevresel Sorunlar	Derse Yorgun Gelme	3
	Okula Devam Edememe	2

Araştırma bulgularına göre öğrencinin ders işlenirken yaşadığı sorunlar kişisel sorunlar ve çevresel sorunlar olarak iki tema altında toplanmıştır.

Kişisel sorunlar teması altında çalışan çocukların en fazla odaklanma, konuları anlayamama, derse yorgun gelme, soru çözememe, okula devam edememe, ders kaygısı, derse girmek istememe olduğu belirlenmiştir.

Katılımcı öğrencilerin örnek ifadeleri aşağıda aynen sunulmuştur :

E 1: "...Bazı derslere odaklanamıyorken bazılarına daha iyi odaklanabiliyorum. Matematik dersinde anlayamıyorum ve kopuyorum son iki yıldır dikkatimi veremiyorum."

E 10: "...Ders notlarım genel olarak düşük çünkü derslerime işte çalışıyor olmamdan dolayı yoğunluk veremediğimden dolayı ortalamam düşük geliyor."

E 2: "...Derslerime gereken önemi veremediğim için derslerde odaklanma sorunu yaşıyorum, dikkatimi verdiğimde daha iyi anlıyorum."

E 4: "...Derslerde genel olarak iyi değilim. Sosyal bilgiler ve matematik dersinde konuları anlamıyorum. Kaygım matematikte çok yükseliyor. Sosyal Bilgiler de öğretmenin anlatım tarzından çok anlayamıyorum. Matematikte çok zor değilse odaklanabiliyorum."

Öğrenciler, çevresel sorunlar temasında ise derse yorgun gelme, okula devam edememe olarak ifade etmişlerdir.

K 11: "...Ben mevsimlik işçi olarak çalışıyorum, bundan dolayı etkiliyor. Konulardan geri kalıyorum, o sürede işlenen konulardan ve ödevlerden geri kalıyorum, yapamıyordum. Arkadaş ortamından da geri kaldım onlarla yeterince kaynaşamadım."

E 3: "...Okul çıkışı berbere gidiyorum. Akşam saat 21.00-21:30 civarı eve geliyorum. Bir tek pazar günleri izinliyim. Bu çalışma saatleri, derslerime etki ediyor. Akşam geç gelip sabah erken uyandığım için ödevimi yetiştiremiyorum. Okulun olmadığı günler sabah 9 , akşam 9'a kadar çalışıyordum."

K 4: "...Annem kreşte çalışıyor. Annemin kreşteki çocuk bakımına yardım ediyorum. Okul çıkışı kreşe gidiyorum. Ödevlerimi kreşte çocuklar uyuduğunda 2-3 saatlik zamanda yapıyorum. Ödevim olmadığında soru çözüyorum. Akşam 6 gibi eve geliyoruz. Akşam geldikten sonra da soru çözümünü ve ödevlerimi yapabiliyorum. Biraz

da olsa okul ve ders başarıımı etkiliyor. Ders esnasında kreşteki çocukları düşünüp dikkatim dağılıyor.”

4.2.Araştırmanın İkinci Alt Problemlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi olan çalışan çocukların arkadaşları ile yaşadıkları sorunlar, Tablo 4’de temalar ve kodlar halinde verilmiştir.

Tablo 4 Çalışan Çocukların Okul içinde Yaşadıkları Sorunlar

Temalar	Kodlar	f
Duygusal şiddet	Dışlanma	1
	Ayrımcılığa uğrama	1
Sözel Şiddet	Argo-küfürlü ifadeler	3
	Alay etme	4
	Küçümseyici sözler söyleme	1
Fiziksel şiddet	Kavga etme	5
	El-kol Şakası yapma	3

Tablo 4 incelendiğinde çalışan çocukların arkadaşları ile yaşadığı sorunlar sözel şiddet, duygusal şiddet ve fiziksel şiddet temaları altında toplanmıştır. Sözel şiddet teması altında argo-küfürlü ifadeler, alay etme, küçümseyici sözler söyleme yer alırken duygusal şiddet teması altında dışlanma ve ayrımcılığa uğrama, fiziksel şiddet teması altında çocukların kavga ettikleri, el kol şakası yaptıkları belirlenmiştir.

Katılımcı öğrencilerin örnek ifadeleri aşağıda aynen sunulmuştur:

E 2: “...Sorun yaşıyorum. Ayrımcılık yapma, yemeğime, giyimime, konuşmama karşı dalga geçip zorbalık yapıyorlar. Ezici sözler söylüyor, konuşmalarımınla dalga geçiyorlar.”

E 13: “...Benimle dalga geçiyorlar. Hoşlanmadığım hareketlerde bulunuyorlar. Yaşımıza uygun olmayan kelimeler söylüyorlar.”

Çalışan çocuklar kendilerine argo ve küfürlü ifadeler kullanılarak sözel şiddete uğradıklarını belirtmişlerdir:

E 10: “...Arkadaşlarımla kavga ediyorum. Genelde ben onları ayırmak için araya girdiğimde bende kavganın içine dahil oluyorum. Çok küfürlü ve argo konuşuyorlar. Ben de rahatsız oluyorum. Bir keresinde okul dışında bir arkadaşım tarafından şiddete uğradım.”

Çalışan çocuklar fiziksel şiddete uğradıklarını belirtmişlerdir:

E 17: “... Sorun yaşadığım kişiler oldu. Bana karşı istemediğim el-kol hareketleri bazen de yakın arkadaşlarıma karıştıkları için kavga ettiğimiz oluyor. Ama sınıfın çoğunluğu ile aram iyi. Herkesle sorun yaşayan kişilerle anlaşıyorum.”

E 10: “...Arkadaşlarımla kavga ediyorum. Genelde ben onları ayırmak için araya girdiğimde bende kavganın içine dahil oluyorum. Çok küfürlü ve argo konuşuyorlar. Ben de rahatsız oluyorum. Bir keresinde okul dışında bir arkadaşım tarafından şiddete uğradım.

E 7: “Arkadaşlarım şakalaşmayı abartabiliyor. Çok fazla el kol şakaları yapıyorlar ve bundan hoşlanmıyorum. Bana karşı küfür ve argo tarzı konuşmalar yapıyorlar. Umursamamaya çalışıyorum. Ortamdaki uzaklaşıyorum. Mesafe koymaya çalışıyorum. Gelecek hakkında konuşmayı daha çok seviyorum.”

E 5: “...Arkadaşlarımdan bana sataşanlar, uğraşanlar oluyor ama ben karşılık vermiyorum. Neden vurup kaçıttıklarını bilmiyorum. Zaten onları yakalayamıyorum. Bu yıl öyle olmaya başladı.”

4.3.Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan çocukların çalışıyor olmanın akademik yaşamını etkileri Tablo 5’de temalar ve kodlar halinde verilmiştir.

Tablo 5 Çocukların Çalışıyor Olmalarının Akademik Yaşam Üzerindeki Etkilerine İlişkin Tablo

Tema	Kodlar	f
Zaman Kaynaklı Oluşan Sorunlar	Ödevleri eksik yapma	9
	Ders çalışmaya zaman bulamama	7
	Arkadaşlarıyla zaman geçiremememe	1
	Ödevleri yapamama	5
	LGS'ye hazırlanamama	6
Yorgunluk Kaynaklı Sorunlar	İşten yorgun gelme	4
	Yazılılara çalışmaya odaklanamama	3
	Düşük not alma	1

Tablo 5’de görüldüğü üzere çocukların çalışmalarının akademik yaşamdaki etkileri iki tema üzerinde toplanmıştır. Bunlar ; yorgunluk kaynaklı ve zaman kaynaklı olarak iki temaya ayrılmıştır.. Zaman kaynaklı oluşan sorunlar; ödevleri eksik yapma, ödevlerini yapamama, ders çalışmaya zaman bulamama, arkadaşlarıyla zaman geçiremememe olarak belirlenmiştir.

Katılımcı öğrencilerin örnek ifadeleri aşağıda aynen sunulmuştur :

K 6: “... Butikte çalışıyorum. Ailem kaynak kitap almadığı için soru çözümü yapamıyorum. Ödevlerimi çalıştığım için dolayı da yapamıyorum. Derste yaptığım şeyler derste kalıyor...”

E 19: “...Okul çıkışı fırıncıya gidiyorum. Fırıncıdan eve geldiğimde akşam 9 oluyor. Sabah okul sonra işte çalıştığım için ödevlerimi yapamıyorum. Zaten bu yüzden okula karşı devamsızlığım çok. İşim bana yoğun geldiği için bazen okula gitmemezlik yapıyorum. Okula gidesim gelmiyor.”

E 5: “...Çiğköftecide uzun saatler çalıştığım için etkiliyor. Okul başarıımı ve derslerimi de. Sabah erken çıkıp geç geldiğim için zamanım kalmıyor. Öğlen 1’den gece 1’e kadar 12 saat çalışıyorum. Hafta sonu hiç ders çalışamıyorum. Bu iş olmasaydı daha çok ders çalışıp arkadaşlarımla vakit geçirebilirdim.”

Yorgunluk kaynaklı sorunlar temasında LGS’ye hazırlanamama, işten yorgun gelme, yazılılara çalışamama ve düşük not alma şeklinde belirlenmiştir.

Katılımcı öğrencilerin örnek ifadeleri aşağıda aynen verilmiştir:

E 1: “...Osmangazi spor belediyesinde çalışıyorum. Sahayı düzenleme, çimleri sulama işlemi yapıyorum. Okul çıkışı 14:00’da gidiyorum, 19:30 – 20:00 gibi eve geliyorum. Ödevlerimi yetiştiremiyorum çünkü eve geldiğimde çok yorgun oluyorum. LGS için hazırlık yapamıyorum. Sadece sınav haftasında sınavlara bakabilirsem bakıyorum. Onun dışında çok ilgilenemiyorum, çalışmasaydım başarı olarak daha iyi noktalarda olabilirdim.”

K 8: “...Waffle dükkanında garsonluk yapıyorum. K Maraş’ta da waffle dükkanında çalışıyordum. Derslerimi etkiliyor. Yoğunluk olduğu için müşterilerle ilgilendiğimden ödevlerimi yetiştiremiyorum. Lgs çalışmalarımı da olumsuz etkiliyor. Sınav haftası olduğunda gitmiyorum.”

E 11: “...Okul çıkışında berbere gidiyorum ve çıraklık yapıyorum. Akşamları 21.00-21.30 civarı çıktığım için derslerime gereken özeni gösteremiyorum. 8.sınıf ta olduğum için LGS ye çalışamıyorum. Gün içinde en fazla 20 soru çözüyorum.”

E 13: “...Okuldan sonra işe gitmekten çok yoruluyorum. Aynı gün içinde hem ders çalışmak hem işe gitmek yorucu oluyor. Bazen işe gitmek hiç istemiyorum. Yorgunluktan ders çalışamıyorum.”

E 14: “...Sabah derslerime gidiyorum. Öğleden sonra 4 saat çalışıyorum. Bunun dışında hafta sonları işe gidiyorum. Derslerime yeterince zaman ayıramıyorum.”

4.4.Araştırmanın dördüncü alt problemine ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan velilerin çocuklarını çalıştırma nedenleri ile ilgili bulgular, Tablo 6’da temalar ve kodlar halinde verilmiştir.

Tablo 6. Velilerin Çocuklarını Çalıştırma Nedenleri

Tema	Kodlar	f
Ekonomik nedenler	Yoksulluk	7
Sosyal Nedenler	Sorumluluk becerisini kazanma	2
	Boş vakti değerlendirme	2

Tablo 6 incelendiğinde velilerin çocuklarını çalıştırma nedenleri ekonomik nedenler ve sosyal nedenler olarak temalandırılmıştır. Ekonomik nedenler altında yoksulluk tek neden olarak belirlenmiştir.

Katılımcı öğrencilerin örnek ifadeleri aşağıda aynen sunulmuştur :

V 1: “...Eşim ve oğlum fındık işine giderler. Ailemizin geliri için ihtiyacımız var. Aileden ne kadar kişi işe giderse o kadar bize kazanç sağlıyor.”

V 3: “...Hayat çok pahalı. Yetiştirmekte zorlanıyoruz. Oğlumun işe gitmesi az da olsa katkı sağlıyor.”

Sosyal nedenler teması altında sorumluluk becerisi kazandırma ve boş vakti değerlendirme belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir:

V5: “...Hayatın zorluğunu görmesini istiyorum. Boş işlerle uğraşmaması için yolluyorum. Boş kaldığı vakit arkadaşlarının yanına gidip sürekli onlarla kavg ediyor. Vaktin değerini anlaması lazım. Zaten kazandığı harçlık onun oluyor.”

V 8: “...Ben onun çalışmasını bir gelir karşılığı için istemiyorum. Onun ders çalışması için birçok yol denedim ama ne yapsam da bir işe yaramadı. Bu yüzden bir tanıdığımızın yanına işe verdik. Okul çıkışlarında oraya gidiyor.”

4.5.Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi olan çalışan çocukların velilerden eğitim süreçlerine ilişkin talepleri ile ilgili bulgular, Tablo 7’de temalar ve kodlar halinde verilmiştir.

Tablo 7 Öğrencilerin Velilerinden Taleplerine İlişkin Bulgular

Tema	Kodlar	F
Eğitim Talepleri	İnternet bağlantısı	4
	Ders malzemeleri	3
Sosyal Talepler	Arkadaşlarla vakit geçirme	10
	Aktivitelere katılma	8

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin velilerden talepleri eğitim talepleri ve sosyal talepler olarak iki tema altında toplanmıştır. Eğitim ile ilgili taleplerde evde ağ bağlantısı, ders malzemeleri olarak bildirmişlerdir.

V4: “...İnternet istiyorlar. Kitap gibi şeyler istediğinde almaya çalışıyoruz. Fındığa gittikleri için bana devamsızlıktan yana yakınıyorlar. Gitmesek devamsızlığımız olmazdı, derslerde geri kalmazdık diyorlar.”

V7: “...Soru çözmek için test kitabı istiyor, hikâye kitabı almamızı istediği oluyor. Bazen alabiliyoruz, bazen de bekletiyoruz.

Velilerin görüşleri incelendiğinde çocukların eğitim taleplerinin yanında arkadaşlarıyla vakit geçirip onlarla çeşitli aktivitelerde bulunma gibi sosyal taleplerine rastlanmıştır.

V5: “...Arkadaşlarının yanına gitmek istediğini söylüyor, spora yazılmak istiyor.”

V2: “...Arkadaşlarına çok düşkün. Arkadaşlarıyla vakit geçirirse ders çalışacağını söylüyor. Ben de asıl çalışırsa görüşmelerine izin vereceğimi söylüyorum.”

4.6. Araştırmanın Altıncı Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi olan velilerin çocukların öğretim süreçlerine olan desteklerine ilişkin bulgular Tablo 8’de temalar ve kodlar halinde verilmiştir.

Tablo 8 Velilerin Çocukların Öğretim Süreçlerine Olan Desteklerine İlişkin Bulgular

Tema	Kodlar	f
Nasihat	Ders çalışması için telkinler	6
	Ders çalışması için motive etmek	10
	Ders için gereken kitapları alma	7
Maddi Destek	Test ve kaynak kitap alma	2
	Temel ihtiyaçlarını giderme	4
	Harçlık verme	3

Tablo 8 incelendiğinde velilerin öğretim süreçlerine olan desteklerine ilişkin bulgular nasihat ve maddi destek olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

Katılımcı velilerin örnek ifadeleri aşağıda aynen verilmiştir:

V5: “...Okula odaklanmalarını istiyorum. İşinize değil aklınızı derslere verin. Harçlık vermem gerektiğinde vermeye çalışıyorum.”

V 7: “...Dersine çalış diyorum. Evde boş olduğu vakitlerde ders çalış diyorum. Karne günü başımızı öne eğme diyorum. İhtiyacı olan şeyleri her zaman almaya çalışıyorum. Test ve kaynak kitap istediğinde alıyoruz.”

BÖLÜM 5

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada çalışan çocukların eğitimsel sorunları altı ana tema çerçevesinde ele alınmıştır. Bulgular, çalışan çocukların hem bireysel hem çevresel faktörlerden kaynaklanan çok boyutlu eğitimsel sorunlarla karşılaştığını göstermektedir. Aşağıda bu bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

5.1.Çalışan Çocukların Ders İşlenme Sürecinde Yaşadıkları Sorunlarla İlgili Tartışma ve Sonuç

Katılımcıların en sık dile getirdiği sorun, odaklanma güçlüğü ve konuları anlayamama şeklindedir. Bu bulgu, çalışan çocukların zihinsel yorgunluk ve dikkat eksikliği yaşadığını gösterir. Öğrencilerin çalışıyor olmasının okul ve ders başarısına olan etkilerinin zaman ve yorgunluk kaynaklı nedenlerden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Zaman kaynaklı oluşan sorunlar, ödevi yetiştirememe, ders çalışmaya zaman bulamama, arkadaşlarıyla zaman geçirememeye olarak belirlenirken yorgunluk kaynaklı oluşan sorunlar ise LGS'ye hazırlanamama ödevleri yapamama, işten yorgun gelme, yazılılara çalışamama, düşük not alma gibi sorunlar olarak belirlenmiştir.

Çalışan çocukların yaşadıkları sorunlara yönelik literatür incelendiğinde eğitim ve çalışma hayatını birlikte yürütmeye çalışan çocukların eğitimlerinin aksadığı ve bunun akabinde okul başarısızlıkları yaşayarak eğitimden kopuş sürecine girdikleri görülmektedir. Oysaki eğitim sürecini yarıda bırakan ya da kopuş yaşayan çocuğun hayatının kalan kısmında aynı kısır döngüye girerek kendini geliştirme ve yetiştirme şansı düşük olmaktadır. Bu sebeple ekonomik sıkıntılar gerek bireysel gerek toplumsal açıdan varlığını sürdürmeye devam edecektir (Dursun ve Aksakal, 2018).

Dursun ve Aksakal (2018) çalışmasında da çalışan çocukların okula yorgun gelmeleri, ders sırasında dikkatsiz olmaları ve öğrenmede güçlük çekmeleri öne çıkan bulgular arasındadır (Dursun ve Aksakal, 2018). Benzer şekilde, Radmard ve Beltekin (2017) çalışan çocukların özellikle Fen ve Matematik gibi derslerde zorlandıklarını, bu durumun öğrenme kayıplarına yol açtığını vurgulamaktadır.

Ayrıca Mersin’de yapılan araştırmada (Güngör, 2009), çalışan çocukların okula düzenli devam etseler bile derse katılım ve başarı düzeylerinin düşük olduğu, bunun da çoğunlukla yorgunluk ve dikkat eksikliğinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Şişman’ın (2006) Eskişehir’de yaptığı çalışmada da, sokakta çalışan çocukların derse ilgilerinin düşük olduğu ve özellikle yoğun zihinsel çaba gerektiren derslerde başarısız oldukları ortaya konmuştur. Bu bağlamda mevcut bulgular, farklı illerde yapılmış araştırmalarla büyük ölçüde örtüşmektedir.

Bulgular aynı zamanda Dachi ve Garrett (2003) tarafından yapılan çalışmalarla da benzerlik göstermektedir. Tanzanya örneğinde yapılan bu araştırmada, çalışan çocukların özellikle sabah derslerinde yorgun oldukları, devamsızlık ve derse katılım sorunlarının yaygın olduğu ortaya konmuştur. Bu bulgular, çocuk emeğinin öğrenme sürecine doğrudan olumsuz etkisini küresel ölçekte de doğrulamaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK,2019) verilerine göre ekonomik faaliyetlerde çalışmaya devam eden 720.000 çocuktan 247.000 çocuk eğitime devam etmemektedir. Bu bulgu da çalışan öğrencilerin eğitim sürecinin sekteye uğradığını desteklemektedir.

5.2. Çalışan Çocukların Arkadaş İlişkilerinde Yaşanan Sorunlarla İlgili Tartışma ve Sonuç

Çalışan çocuklar, okul ortamında sözel, duygusal ve fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu durum, çocuk işçiliğinin yalnızca akademik değil, aynı zamanda sosyal izolasyon ve dışlanma gibi psiko-sosyal etkileri olduğunu da göstermektedir. Sosyal çevreden dışlanma, çocukların okula aidiyet duygusunu zayıflatmakta ve okul terk riskini artırmaktadır. Nitekim Yalova’da yapılan araştırmada (Güngör ve Erdurak, 2016) çalışan çocukların “çalışan” kimlikleri nedeniyle akranları tarafından küçümsendikleri ve bu nedenle okulda kendilerini yalnız hissettikleri saptanmıştır.

Benzer şekilde, Güngör'ün (2009) Mersin ilinde yaptığı çalışmasında da çocukların önemli bir bölümünün “farklı” olarak etiketlenmekten dolayı sosyal dışlanma yaşadığı belirtilmiştir. Bu sonuçlar, mevcut araştırmadaki bulguların yalnızca bireysel deneyimlere değil, daha geniş sosyal bir eğilime işaret ettiğini göstermektedir. Araştırmada görüşme yapılan çocuklar arasında iç göçle bölgeye gelmiş ve bir işte çalışmakta olan öğrenciler bulunmaktadır. Göç eden öğrencilerin göç ettikleri şehirde kullanılan aksana, adetlere ve göreneklere uyum sağlamamakta zorlanmaları da bu dışlanmanın nedeni olabilmektedir.

Öğrencilerin arkadaşları ile ilgili yaşadıkları sorunların belirlenmesi amacıyla yöneltilen soruya verilen cevaplar incelendiğinde dışlanma, ayrımcılığa uğrama, alay etme, argo ve küfürlü ifadelerle maruz kalma, küçümseyici sözler söyleme gibi sözel ve duygusal şiddetin yanında kavga etme gibi fiziksel şiddete uğrayarak akran zorbalığı yaşadıkları belirlenmiştir.

Afrika’da yapılan bir araştırmada da çalışan çocukların okul ve iş arasında “araf”ta kalmaları sebebiyle akran ilişkilerinde uyum sorunu yaşadıkları ve toplumsal dışlanmaya maruz kaldıkları ifade edilmiştir (Okoli, 2022). Bu, çalışan çocukların sosyal kimliklerinin akran baskısı altında şekillendiğini ve dışlanma riskinin evrensel bir olgu olduğunu göstermektedir.

5.3. Çocukların Çalışmalarının Akademik Yaşamlarına Etkileri ile İlgili Tartışma ve Sonuç

Araştırmaya göre çocuklar hem zaman hem de fiziksel yorgunluk nedeniyle ödevleri eksik yapmakta, sınavlara hazırlanamamakta ve düşük akademik başarı göstermektedir. Özellikle LGS gibi merkezi sınavlara hazırlık sürecinde ciddi dezavantajlar yaşamaktadırlar. Bu bulgular, Dursun ve Aksakal (2018) ve Senemoğlu (2001) çalışmalarında da vurgulanan “akademik dışlanma” kavramıyla örtüşmektedir.

Düzce’de yapılan bir araştırmada (Gül ve Gül, 2013) çalışan çocukların büyük bölümünün ders dışı etkinliklere katılamadığı, ödevlerini düzenli yapamadığı ve bu nedenle akademik başarılarının düşük olduğu saptanmıştır. Şişman’ın (2006) çalışmasında da çocukların gelecek beklentilerinin sınırlı olduğu ve erken yaşta eğitimi bırakma eğiliminde oldukları vurgulanmaktadır. Çocuk işçiliğinin çocuk üzerindeki sonuçlarına dair yapılan araştırmalarda, çocuğun okul ile iş arasındaki

dengeyi sağlamakta zorlandığı ifade edilmiştir. Öyle ki bu dengeyi kurabilen çocuklar eğitim sürecini olması gerektiği şekilde tamamlayamazken, dengeyi kuramayan çocuklar ise eğitim hakkından mahrum olmaktadır (Bulut vd., 2021).

Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular da geçmişte yapılmış çalışmaları paralellik göstermektedir. Dolayısıyla mevcut araştırmanın bulguları, çocuk işçiliğinin yalnızca kısa vadeli başarı düşüşü değil, uzun vadeli eğitim kayıpları ve eğitim hakkının ihlaliyle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Tanzania'daki vaka çalışmasında da benzer şekilde, çocukların okul devamsızlıkları, tekrar sınıfta kalmaları ve okul terk oranlarının yüksekliği, iş yükü ile eğitim arasında denge kuramamalarıyla açıklanmıştır (Dachi ve Garrett, 2003). Buna ek olarak, Emerson ve Souza'nın (2011) araştırması, çocuk yaşta çalışmanın yalnızca eğitim sürecini aksatmakla kalmayıp yetişkinlikte düşük gelir ve yoksulluk döngüsünü yeniden ürettiğini ortaya koymaktadır. Malezya Sabah örnekleminde yapılan bir araştırma ise (Aziz ve Iskandar, 2013), çalışan çocukların eğitim hakkı konusundaki farkındalıklarının düşük olduğunu ve çalışma sürecinin bu hakkı doğrudan ihlal ettiğini göstermektedir. Çalışmada, çocuk işçiliğinin yalnızca öğrenme kayıplarına değil, aynı zamanda çocukların temel haklarından yoksun bırakılmasına yol açtığı vurgulanmıştır. Benzer biçimde, Quattri ve Watkins'in (2019) Dhaka'daki gecekondu bölgelerinde yaptığı araştırma, çalışan çocukların okula devam oranlarının belirgin şekilde düştüğünü, devamsızlık ve okuldan erken ayrılma oranlarının arttığını göstermiştir. Araştırmaya göre çocuk işçiliği, yalnızca akademik başarıyı değil, aynı zamanda uzun vadeli eğitim ve yaşam fırsatlarını da sınırlamaktadır.

5.4. Velilerin Çocukları Çalıştırma Nedenleri ile İlgili Tartışma ve Sonuç

Velilerin çocuklarını çalıştırma gerekçeleri arasında en baskın faktör yoksulluktur. Bu durum, Türkiye'de çocuk işçiliğinin büyük oranda sosyoekonomik koşulların bir sonucu olduğunu göstermektedir. Ancak dikkat çekici biçimde bazı veliler bu durumu "sorumluluk kazandırma" ya da "boş zaman değerlendirme" gerekçesiyle de açıklamıştır. Bu da sosyal algıların, çocuk işçiliğinin meşrulaştırılmasında nasıl rol oynadığını ortaya koymaktadır. ILO raporlarında da bu tür sosyo-kültürel meşrulaştırmalara dikkat çekilmektedir. Çocukların çalışma nedenlerine dair birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda ailelerin yaşamış olduğu ekonomik sıkıntı

başlıca sorunların arasındadır. Mevcut bulgu da yapılan araştırmaları desteklemektedir. Çocukların kazanmış oldukları paralar aileler için hayati bir öneme sahip olabilmektedir. Nitekim ILO'ya göre çocuk işçiler, aile ekonomisine %20–25 civarında katkı sağlamaktadır (ILO, 1996b). UNICEF'in (2021) yayınlamış olduğu rapora göre Türkiye'de çocuk işçiliğinin başlıca nedenleri arasında çocuk yoksulluğu, sosyal korumadaki yetersizlikler ve kayıt dışı ekonomi vardır. Kayıt dışı çalışan ailelerin gelir düzeyinin düşük olması, ailelerin çocuklarını çalıştırmaya itmektedir. Türkiye'deki istihdamın yaklaşık üçte biri (%30) kayıt dışı sektördedir ve bu nedenle, çocuk haklarına uyulması istendik bir şekilde sağlanamamaktadır. Kısacası yoksulluk kavramı çocuk işçiliğinde yine en büyük nedenlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu sebeplerin dışında bazı çocukların velileri ile yapılan görüşmelerde veliler, çocukların okuldaki başarısızlıkları ve ilgisizliklerinden dolayı hayatın zorluklarını görmeleri, sorumluluk kazanmaları, çocuklarının sosyal gelişimlerini tamamlamaları, okul derslerine gereken ehemmiyeti vermesi adına işe yönelttiklerini belirtmişlerdir. Ailelerin çocuk işçiliğine ilişkin birtakım bilgi ve inançları çocuğun çalışmasını engellemek yerine destekler nitelikte olarak ortaya çıkabilmektedir. Ailelerin bu tutumları, çocuk işçiliğinin sebebi olarak sadece yoksulluk gibi ekonomik yetersizliklerden değil aynı zamanda toplumsal bir yanılğı olarak da var olduğunu göstermektedir. Bazı veliler için çocuğun çalışması, çocuğun eğitim yolculuğunda tamamlayıcı, kişisel gelişimine katkı sağlayan ve beceri kazandıran bir durum olarak görülmektedir. Ancak çocuğun çalışması ona birtakım fiziksel, psikolojik, ahlaki zararlar verebilmekte cinsel istismara uğratabilmektedir. İşveren tarafından çocuğa yönelik olarak yapılacak aşağılama, argo, küfür, itip kakma gibi yaklaşımlar cinsel istismarın içinde yer almaktadır (UNICEF, 2010).

Bu durum, çalışan çocukların yalnızca kendi yaşamlarını değil, ailelerinin geçim koşullarını da desteklemek üzere çalıştırıldıklarını göstermektedir. Güngör'ün (2009) Mersin'de yaptığı araştırması ve Güngör ve Erdurak'ın (2018) Yalova'da yaptıkları çalışma da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu çalışmalarda ailelerin ekonomik zorlukları öne sürmelerinin yanı sıra, çocuklarına “hayat dersi” verme veya “boş durmalarını engelleme” gerekçeleriyle de çalıştırdıkları görülmüştür. Bu durum, çocuk işçiliğinin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda kültürel ve toplumsal boyutlara sahip olduğunu göstermektedir.

Benzer şekilde, Dachi ve Garrett, (2003) tarafından Tanzanya’da yapılan çalışmada çocukların çalışma gerekçeleri yalnızca ekonomik değil; aile yapısı, kültürel beklentiler ve topluluk normlarıyla da ilişkilendirilmiştir. Araştırmada çocukların ev işlerinde, tarımsal üretimde ve küçük çaplı ticaretle çalıştırıldıkları; bunun hem ekonomik katkı hem de geleneksel sorumluluk kazandırma anlayışıyla açıklanabildiği belirtilmiştir. Quattri ve Watkins’in (2019) yaptıkları çalışma da bu bulguları destekler niteliktedir. Araştırmaya göre, aileler kısa vadeli gelir elde etme amacıyla çocuklarını çalıştırmakta, ancak bu durum uzun vadede çocukların eğitim hakkını zayıflatmakta ve yoksulluğun kuşaklar arası aktarımına yol açmaktadır.

5.5. Çocukların Eğitim Süreçlerine Dair Velilerden Talepleri ile İlgili Tartışma ve Sonuç

Katılımcı çocuklar, eğitim süreçlerinde teknolojik altyapı eksiklikleri (örneğin, genel ağ bağlantısı) ve ders materyali yetersizlikleri gibi talepler dile getirmiştir. Bu talepler, eğitimde fırsat eşitsizliğini ve dijital kaynaklara ulaşmadaki sorunu açıkça göstermektedir. Velilerin cevapları incelendiğinde büyük bir kısmı çocukların eğitim taleplerini (kırtasiye malzemesi, kaynak kitap, genel ağ erişimi, etkinlikler, özel ders, yemek, okul servisi vb.) ekonomik yetersizliklerden ötürü karşılayamadıklarını belirtmişlerdir. Eğitim İzleme Raporuna (2024) göre Türkiye’de eğitim harcamalarının ciddi bir bölümü devlet tarafından finanse edilmesine rağmen bireysel eğitim harcamaları %20’lik dilimlere göre ayrıldığında en düşük %20’lik dilimde yer alan ailelerin tüm hane halkı eğitim giderlerinin yalnızca %1,5’ini karşılayabilmektedir. Orta sınıf ailelerin yer aldığı %20’lik dilim tüm hane halkı eğitim giderlerinin 11,3’ünü karşılayabiliyorken üst sınıf olarak adlandırılan diğer %20’lik dilimde yer alan aileler tüm hane halkı eğitim giderlerinin %63,1’ini karşılayabilmektedir.

Bunun yanı sıra bazı veliler, çocuk sayısının fazlalığından dolayı eğitim taleplerini yerine getiremediklerini belirtmişlerdir. Çok çocuklu aileler, çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için daha çok gelire ihtiyaç duyduğu gibi aynı zamanda işgücü potansiyeline de sahip olmaktadır. Çocuk sayısı fazla olan aileler, bazı çocuklarını çalıştırmak zorunda kalırlar, bu durum çocuklar arasında eşitsizlik oluşturmakta ve bazı çocukların eğitim ihtiyaçları noktasında geri planda kalmasına, kişisel gelişiminin sekteye uğramasına neden olmaktadır (UNICEF, 2010).

Velilerden bir kısmı ise çocukların arkadaşlarıyla vakit geçirme isteğine karşılık boş vakit geçirdiğini ve kötü etkilendiğini düşünerek onay vermediğini belirtmişlerdir. Araştırmada yer alan öğrenci grubu yaş aralığı dikkate alındığında ergenlik dönemine denk geldiği görülmektedir. Bu geçiş sürecini başarıyla atlatan ergenler, ebeveyni ve akranlarıyla nitelikli bir ilişki içinde geçirenler olduğu belirlenmiştir (Bayraktar,2007). Ancak veliler, çocuğun okul ve iş ortamı dışında geçirdiği vakti çocuk için bir tehdit olarak algıladığını göstermektedir. ILO'nun Türkiye ülke raporunda belirtildiği üzere ebeveynlerin aşırı korumacı tutumları çocukların sosyal gelişimleri ve sosyal hayata katılımlarını olumsuz etkilediklerini belirtmiştir.

Sonuç olarak çocukların eğitim taleplerinin karşılanamaması çok yönlü bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik yetersizliklerin yanında ailelerin yanlış bilgi ve inançları, sosyal çevreye karşı güvensizlik, devletin sosyal ve eğitim politikalarındaki uygulama yetersizlikleri bir bütün olarak kendini göstermektedir.

5.6. Velilerin Eğitime Destek Düzeyi ile İlgili Tartışma ve Sonuç

Veliler çoğunlukla nasihat etme ve maddi destek sağlama gibi sınırlı katkılarla eğitim sürecine katılmaktadır. Bu durum, ebeveynlerin hem bilinç eksikliği hem de yapısal kısıtlılıklar nedeniyle çocuklarının eğitimine etkin destek veremediğini göstermektedir. Bu bulgu, Senemoğlu'nun (2020) KOBİ'lerde çalışan çocuklar üzerine yaptığı araştırmada da benzer biçimde saptanmıştır.

Güngör ve Erdurak'ın (2018) Yalova'da yaptığı çalışmasında da velilerin eğitim sürecine katılımının çoğunlukla “nasihat” ve “harçlık verme” düzeyinde kaldığı; pedagojik ve duygusal destek boyutunun oldukça sınırlı olduğu ortaya konmuştur. Güngör'ün (2009) araştırmasında ise velilerin çoğunlukla kendi geçim sorunlarına odaklandıkları için çocuklarının eğitimine zaman ayıramadıkları belirtilmiştir. Bu bağlamda, mevcut çalışmanın bulguları literatürdeki önceki araştırmalarla örtüşmektedir.

Benzer bir şekilde, Dachi ve Garrett'in (2003), Tanzanya'da yaptıkları çalışmada ebeveynlerin eğitim sürecine doğrudan destek verememeleri; düşük eğitim düzeyi, yoğun iş yükü ve ekonomik baskılarla açıklanmıştır. Araştırmada velilerin genellikle

çocukların derslerini takip etme konusunda yetersiz kaldıkları, yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamaya odaklandıkları saptanmıştır.

5.7.Öneriler

Araştırma bulgularına dayanarak çalışan çocukların eğitimsel sorunlarının azaltılması amacıyla çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Çalışan çocukların ders işleme sürecinde yaşadığı sorunlar dikkate alındığında, Milli Eğitim Müdürlükleri, okul yöneticileri ve öğretmenler tarafından okullarda çalışan öğrencilerin tespit edilmesi, devamsızlıkların takip edilmesi ve destek ve telafi programlarının oluşturulup faaliyete geçirilmesi önerilmektedir (Dursun & Aksakal, 2018; Gül & Gül, 2013). Bu bağlamda, öğrencilerin ders başarısının ve motivasyonunun artırılabilmesi, çocukların ödevlerini aksatmadan takip edebilmesi için sınıf rehber öğretmenleri ile okul rehber öğretmenleri iş birliği yapmalı, bireysel rehberlik ve mentor sistemleri planlanmalıdır (Senemoğlu, 2001). Ayrıca öğrencilerin sabah yorgun gelmeleri veya ders motivasyonlarının düşük olması nedeniyle ortaya çıkan öğrenme kayıplarını azaltmak amacıyla ek dersler ve bireysel etüt programları uygulanabilir (Bulut, Yılmaz, & Kaya, 2021). Öğretmenler, derslerde çocukların ilgisini çekebilecek oyun temelli ve aktif öğrenme yöntemleri, grup çalışmaları ve ders dışı etkinlikler düzenleyerek, akademik eksikliklerin tamamlanmasına katkı sağlayabilir (Güngör, 2009).

Çalışan çocukların arkadaş ilişkilerinde yaşadığı sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, okul yönetimi ve öğretmenler, çocukların sosyal izolasyon ve dışlanma yaşadığı akran gruplarını destekleyici aktiviteler geliştirmelidir (Güngör & Erdurak, 2016). Bu kapsamda, çocukların sosyal becerilerini geliştirecek spor kulüpleri (futbol, basketbol, voleybol, yüzme), drama ve tiyatro çalışmaları, el sanatları ve müzik etkinlikleri düzenlenebilir (Bayraktar, 2007). Okul içinde çocukların birbirleriyle etkileşimini artıracak takım çalışmaları ve akran mentorluk sistemleri oluşturulabilir. Velilere, çocuklarının sosyal gelişimlerini destekleyecek ve dışlanma riskini azaltacak aktiviteler hakkında bilgilendirme ve rehberlik yapılmalıdır (Dursun & Aksakal, 2018).

Araştırma bulgularına göre çocukların eğitim süreçleri, çalışmaya bağlı olarak önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu nedenle okullar, çalışan çocukların ekonomik yetersizliklerini tespit ederek ders malzemelerine, dijital kaynaklara ve internet erişimine olanaklar sağlamalı, öncesinde bu gibi durumlara yönelik tedbirler alınmalıdır (UNICEF, 2021). Örneğin, internet erişimi olmayan öğrenciler için tablet ve veri desteği sağlanabilir, kırtasiye malzemeleri ve kaynak kitap gibi eğitim materyalleri ücretsiz temin edilebilir (ERG, 2024). Ayrıca, öğrencilerin ders başarılarını arttırmak amacıyla başarı ve devamlılık temelli küçük burslar, ödüller veya destek programları uygulanabilir (Emerson & Souza, 2011). Bu önlemler, çocukların eğitimdeki eşitsizliklerini azaltacak ve okul motivasyonlarını artıracaktır (TÜİK, 2019).

Velilerin çocukları çalıştırma nedenleri, çoğunlukla ekonomik yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, yerel yönetimler ve sosyal yardım kurumları aracılığıyla ailelerin refah düzeyini artıracak ekonomik destekler, gelir getirici projeler ve sosyal yardımlar sağlanmalıdır (ILO, 1996b; Okoli, 2021). Aileler, çocuklarının çalışma süresini sınırlayarak eğitim ve oyun dengesini korumalı, çocuklarını ücretsiz veya düşük maliyetli spor kulüpleri ve kültürel etkinlikler ile yönlendirmelidir. Velilere, çocuk işçiliğinin uzun vadeli olumsuz etkileri, eğitim hakkı ihlali ve çocukların gelişimsel ihtiyaçları konusunda farkındalık programları ve rehberlik hizmetleri sunulmalıdır (Bulut, Yılmaz, & Kaya, 2021; Şişman, 2006).

Çocukların eğitim süreçlerine dair taleplerini karşılamak için okullar, öğrencilere ek kaynak ve ders desteği, özel ders imkanları, okul servisi ve sağlıklı yemek hizmetleri sağlamalıdır (Gül & Gül, 2013). Özellikle çok çocuklu ailelerde eğitim giderlerinin karşılanması için finansal destek programları ve eğitim materyali yardımları artırılabilir (ERG, 2024). Ayrıca, öğrencilerin ders dışı sosyal ve sportif etkinliklere katılımını sağlamak için okul bazında spor, sanat ve kültür kulüpleri ile yaz kampları düzenlenmelidir (Bayraktar, 2007).

Velilerin eğitime destek düzeyine ilişkin bulgular doğrultusunda, aileler çocuklarının eğitimine sadece maddi destek sağlamak yerine, ders takibi ve rehberlik boyutunda da aktif katılım göstermelidir (Güngör & Erdurak, 2018). Sınıf öğretmenleri, rehber öğretmenler ve veliler arasında iş birliği yapılarak çocukların akademik ve sosyal gelişimi hakkında düzenli bilgilendirme yapılmalı, çocukların ders sürecinde yaşadıkları sorunlar birlikte çözülmelidir. Ayrıca, velilerin çocuklarını çalıştırmak

yerine okula ve ders dışı sosyal/spor aktivitelerine yönlendirmesi, çocukların eğitim hakkını korumak ve sosyal gelişimlerini desteklemek açısından önemlidir (Dursun & Aksakal, 2018).

Yerel yönetimler, vali ve kaymakamlık bünyesinde çocukların eğitim süreçlerini desteklemek amacıyla ücretsiz ve sağlıklı yemek hizmetleri, ulaşım desteği ve yaz kampları gibi teşvik edici projeler uygulamalıdır (UNICEF, 2021). Sosyal medya ve toplumsal farkındalık kampanyaları ile toplum genelinde çocuk işçiliğinin olumsuz etkileri hakkında bilinç artırılmalı, aileler ve işletmeler bu konuda duyarlı hâle getirilmelidir (Okoli,2021). Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) ziyaret edilerek çocuk çalışanların tespiti ve eğitim ile kamu hizmetlerine yönlendirilmesi sağlanmalıdır (Senemoğlu, 2020).

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Merkezi & ILO Türkiye Ofisi. (2016). Ankara sokaklarında çalıştırılan çocuklar: Sorunlar ve ihtiyaçlar araştırması. Ankara.

Aile, çalışma ve sosyal hizmetler bakanlığı (2019). *Çocuk İşçiliği ve Eğitim Öğretmen El Kitabı* https://www.csgeb.gov.tr/Media/zcwdehmc/cocuk_isciligi_elkitabi.pdf sayfasından erişilmiştir.

Alper, Y. (1994). “Çocuk İşçilerin Sosyal Güvenlik Hakları”, Türkiye’de Çocuk İşgücü, TİSK Yayın No: 138, Ankara 1994, s. 61-82.

Bakırcı, K. (2004), Türkiye’de Çocuk ve Genç İşçiliği, *Görüş Dergisi*, Sayı: 58, Ankara, s.53.

Aziz, R. A., & Iskandar, S. (2013). Working children and knowledge of right to education: A study of child labour in Sabah, Malaysia. *Asian Social Science*, 9(8), 23–33.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274

Barışık, S. Ege, T. & Şimşek, T. (2016), Türkiye’de çocuk işçiliği ve ekonomik etkileri, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), Sivas, s.166

Bayraktar, F. (2007). Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn/Akran İlişkilerinin Önemi, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* : 14 (3) 2007

Beltekin, N., & Çete, U. (2019). Eğitim Hakkını Yeniden Tanımlamak. *Hafıza*, 1(1), 27-39.

Boyacı, E. (2022). Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Çocuk İşçilik: Denizli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı.

Boybek, S. (2009). Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği, Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

Bulut, S., Alabed, H ve Tariq, S. (2021). Causes and Long-Term Consequences of Child Labour. *Clinical Psychology and Mental Health Care*, 2(2), 1-5.

Bulut, I., (1994). “Çocuk Çalıştırılmasının Psiko-Sosyal Boyutları ve Sonuçları, Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları”, Ertan Kahramanoğlu, Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları, içinde, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Cangür, Ş., Kara, F., İlhan, M., ... Özkaya, E. (2013). Düzce İlinde Sokakta Çalışan Çocukların Eğitime Bakış Açısı ve Beklentileri. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 5-14.

Chukwudeh, OS ve Oduaran, A. (2021). Liminalite ve Çocuk İşçiliği: Afrika’da Toplum Eğitimi Üzerindeki Etkileri Olan Okul Çağındaki Çalışan Çocukların Deneyimleri. *Sosyal Bilimler* , 10 (3), 93. <https://doi.org/10.3390/socsci10030093>

Çöpoğlu, M. (2018). Türkiye’de çocuk işçiliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,14, 357-398.

ÇHS, (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. UNICEF, https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html sayfasından erişilmiştir.

ÇSGB (2017). *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı*, Ankara

ÇSGB, (2019). *Çocuk İşçiliği ve Eğitim Öğretmen El Kitabı*, https://www.cs.gb.gov.tr/media/19084/cocuk_isciligi_elkitabi.pdf sayfasından erişilmiştir.

Dammert, A. C., de Hoop, J., Mvukiyeh, E., & Rosati, F. C. (2018). Effects of public policy on child labor: Current knowledge, gaps, and implications for program design. *World Development*, 110, 104–123. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.05.001>

Dachi H.A ve Garrett R.M. (2003). Child Labour and its Impact: Education ,48.

Das, S. (2022). Child labour and schooling decision of the marginal farmer households: An empirical evidence from the East Medinipur district of West Bengal, India. arxiv. .

Dursun, S. & Aksakal, E. (2018). Çalışan çocukların sorunları üzerine bir araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 41-56.

Dündar, N., & Toplu, R. (2020). Dimensions of child labor and women's employment: A study among Syrian migrants in Turkey

Edmonds, E. V. (2008). Child labor. In T. P. Schultz & J. Strauss (Eds.), *Handbook of development economics* (Vol. 4, pp. 3607–3709). Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S1573-4471\(07\)04057-7](https://doi.org/10.1016/S1573-4471(07)04057-7)

Emerson, P. M., & Souza, A. P. (2021). Child Labor and Learning. *Economic Development and Cultural Change*, 65(2), 265–296.

Erbay, E. (2011). Sokakta çalışan çocukların eğitim sorunları: İstanbul örneği. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 253–265.

Erol, H. & Aytur, G. (2017), Türkiye’de işsizlik ve sendikalaşma ilişkisi üzerine ekonometrik bir analiz, *Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 116

Erözyürek, A., & Ural, A. (2024). Türkiye’de çocuk işçiliği konusunda yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 523-543.

Ertaş, B. D. (2021). Children's Rights in the Perspective of Primary School Teachers in the Period of COVID-19.

Gökçe, B. (1984). Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, MEGSBY, No: 270, Ankara.

Güngör, M. (2009). Eğitim Hakkı ve Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar: Mersin İli Örneği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1). <https://doi.org/10.17860/efd.83578>

Güngör, F., & Erdurak, Y. (2016). Çocuk Hakları ve Uygulama Stratejileri Bağlamında Sokakta Çalıştırılan Çocuklar. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-35. <https://doi.org/10.17828/yalovasosbil.288237>

Gürses, İ & Kılavuz, M.A (2011). Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153-166.

ILO & IPEC, (1994). *Action for the Elimination of Child Labour (Overwiev of the Problem and Response)*, <https://www.unicef.org/documents/action-against-child-labour> sayfasından erişilmiştir.

ILO, (1996'a). *Child Labour: What is To Be Done? Document for Discussion at the Informal Tripartite Meeting at the Ministrial Level*, Geneva: International Labour Office Press.

ILO, (1996b). *Child Labour: Targeting the İntolerable-Global Raport on Child Labour* <https://www.ilo.org/publications/child-labour-targeting-intolerable-global-report-child-labour-1996> sayfasından erişilmiştir.

ILO, (2015). *World Report on Child Labour 2015: Paving the way to decent work for young people*,, <https://www.ilo.org/publications/world-report-child-labour-2015-paving-way-decent-work-young-people> sayfasından erişilmiştir.

ILO (2020) .*Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward*. <https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/> sayfasından erişilmiştir.

ILO, (2021a). *ILO'nun Türkiye'de Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı (2021-2025)*. <https://www.ilo.org/tr/publications/ilonun-turkiyede-cocuk-isciliigiyle-mucadele-programi-2021-2025> sayfasından erişilmiştir.

ILO, (2021b) *Social Finance Report*. <https://www.ilo.org/publications/annual-report-2021> sayfasından erişilmiştir.

IPEC, (2011). *Children in Hazardous Work: What We Know, What We Need to Know*, <https://www.ilo.org/publications/children-hazardous-work-what-we-know-what-we-need-do-ipec> sayfasından erişilmiştir.

International Labour Organization. (2021). *Child labour: Global estimates 2020, trends and the road forward*. Geneva: ILO. <https://www.ilo.org>

Issaka, J., Adams, F. H., Gyimah, E., & Kissi, B. A. (2021). Impact of child labour on children's academic activities in Krachi East District. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 18(2), 33–42. <https://doi.org/10.9734/ajess/2021/v18i230439>

İkizoğlu, M., Dölek, B. Ö., & Çifci, E. G. (2007). Çalışan Çocukların Sorunları Ve Geleceğe İlişkin Beklentileri. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 21-36.

İş Kanunu No: 4857 Kabul Tarihi: 22.5.2003 Resmî Gazete Yayın Tarih ve Sayısı: 10.6.2003 – 25134

Kahramanoğlu, E. (1994). *Sanayide Çocuk İşçiliği, Türkiye’de Çocuk İşgücü*, TİSK, Ankara.

Karadoğan, U. C. (2019). “Çocuk ve çocukluk” kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(7), 195-226.

Kalaycı, C. & Karadeniz, M. (2023). Çocuk Yoksulluğu ve Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Sosyal Korumanın Rolü. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9 (2). 207-223

Keskinkılıç Kara, (2011). *Sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçları ve buna yönelik okul yönetimlerinin gerçekleştirdiği uygulamalar*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kesbiç, K., Korlu, Ö., Gencer, E. G., Terzi, G. N. ve Arık, B. M. (2024). Eğitim izleme raporu 2024. *Eğitim Reformu Girişimi*.

Kumaş, H. (1993). *Türkiye’de çalışan çocuk gerçeği ve çalışma koşullarının değerlendirilmesi (İzmir örneğinde; ayakkabıcılık, mobilyacılık, oto-yan sanayi sektörlerinde bir çalışma)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul : Remzi Kitapevi.

Koçali, K. (2022). Perspective on Child Labor Situation in terms of Occupational Health and Safety: The Case of Turkey.

Kiral, G., & Tıraş, M. F. (t.y.). Understanding child labour in Turkey: An empirical analysis.

Kwadzo, M., & Annan, J. K. (2022). Effects of child labor on academic outcomes: A case study of child labor among junior high school students in the fishing community

of Elmina in the Central Region of Ghana. American Journal of Educational Research, 10(3), 124–130. <https://doi.org/10.12691/education-10-3-3>

Naqvi, A., & Dixit, A. (2025). Child Labour and its effect on School Education: A Legal Study. Journal of Neonatal Surgery.

Özalpuk, B. (2006). Sokakta çalışan çocuklar (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Öztürk, M., & Fazlıoğlu, O. (2020). Çocuk işçiliği ve eğitim: Türkiye’de çalışan çocukların okul başarısı üzerine bir inceleme. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(3), 45–62.

Patrick, Y. (2020). Effect of child labour on the academic performance on school children in the Kete-Krachi District, Ghana. The International Journal of Humanities & Social Studies, 8(6), 115–122.

Piaget, J. (1955). The Construction of Reality in the Child. Basic Books.

Polat, S. (2018). Türkiye’de çocuk işçiliği ile ilgili akademik çalışmaların değerlendirilmesi. Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 3(5), 43–65.

Posso, A. (2025). Contextualizing child labor reforms: Education policy, legal frameworks and ground realities. Journal/Article.

Psacharopoulos, G. (2007). Child labor versus educational attainment: Some evidence from Latin America. Journal of Population Economics, 20(4), 827–848. <https://doi.org/10.1007/s00148-006-0099-7>

Rahimeh, A. & Suriati, İ. (2013). Çalışan Çocuklar ve Eğitim Hakkı Bilgisi: Malezya Sabah’ta Çocuk İşçiliği Üzerine Bir Çalışma, Asya Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (8) <http://dx.doi.org/10.5539/ass.v9n8p23> sayfasından erişilmiştir.

Role of Parental Education in Schooling and Child Labour Decision (t.y.).

Sağlam, M., & Aral, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. Çocuk ve Medeniyet, 1(2), 43-56.

Saklan, E. (2020). Seçilmiş bazı ülkelerde sığınmacı eğitim politikaları ve uygulamalarına bir bakış. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 8 (14), 52-78

Senemoğlu, N. (2001). Çocuk Hakları, Çalışan Çocuklar ve Eğitim Sorunları. Milli Eğitim Sanat Kültür Dergisi, 151.

- Simon, J., Burstein, P. (1985). Basic Research Methods in Social Sciences, NewYork: Random Press.
- Şişman, Y. (2006). Sokakta çalışan çocukların yaşam koşulları ve gelecek beklentileri. *Sosyal Bilimler Dergisi* , (2), 251-74.
- Subaşı, M. & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Şahin, L. (2012). Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 103-118.
- Şihaliyev, G. (2020). *Uluslararası Boyutta Çocuk İşçiliği çocuk İşçiliğine Karşı Hukuk düzenlemeler ve Mücadele Programları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şimşek, T., Barışık, S., & Ege, T. (2016). Türkiye’de Çocuk İşçiliği Ve Ekonomik Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 161-179.
- Tam, T. T. (2021). Impact of CPTPP on Child Labour in Vietnam and the Role of Social Work. *International Journal of Social Science and Economic Research*, 6(5), 1394-1409.
- Tan, M. (2019). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 22(1), 71-88.
- Tandoğan, A. (2006). *Çocuk ve Genç İşçilerin Korunması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 29.
- TİSK (1994), *Çocuk İşçilerin Sosyal Güvenlik Hakları*, “Türkiye’de Çocuk İşgücü”, Ankara, No: 138
- Tor, H. (2010). Türkiye’de çocuk işçiliğın boyutları. *Journal of World of Turks*, 2(2), 25-42.
- Tunçcan, N. (1999). *Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul.
- T.C. Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). Çalışan Çocuklar İstatistikleri 2019 Temel Bulgular. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuk-Isgucu-Anketi-Sonuclari-2019-sayfasından erişilmiştir>.

- T.C. Türkiye İstatistik Kurumu, (2019).İstatistiklerle Çocuk Türkiye 2020.
https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_cocuk_2020.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Ocakcı, A. ve Ayyıldız, T. (2005) “Çalışan Çocuklarda Boyun Eğici Davranışların İncelenmesi”, Çalışma Ortamı Dergisi, 77.16– 18
- Okali, K. (2022). The Quantification of Child Labour by Ghana’s Mass Media. SAGE Open, 12(1), 215824402210961
- Özkoç, Ö. & Çağlayan, P., (2022). Göç Çalışmalarının Türkiye’deki Serencamı: Uluslararası İlişkiler Alanındaki Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme (2000-2021) . The Migration Conference 2022 Rabat (pp.209-213).
- UNICEF (t.y.). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> sayfasından erişilmiştir.
- UNICEF (1997). *The State of the World Children*, <https://www.unicef.org/media/84761/file/SOWC-1997.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- UNICEF (2005). Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar – Broşür. Ankara: UNICEF Türkiye.
- UNICEF (2007). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme-uygulama-elkitab%C4%B1> sayfasından erişilmiştir.
- UNICEF (2010). *Çocuk Hakları ve İş İlkeleri Programı* <https://teskakademi.org/wp-content/uploads/2024/05/TESK-M1-13.3.2018.docx.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- UNICEF (2020). *Annual Report 2020 Responding to COVID-19* <https://www.unicef.org/reports/unicef-annual-report-2020> sayfasından erişilmiştir.
- UNICEF Türkiye, (t.y.). Benim Evim: Çocuk işçiliğiyle mücadelede destek sistemi.
- UNICEF Türkiye / ILO. (2023). Ortak bildiri: kriz dönemlerinde çocuk işçiliğini sonlandırma çağrısı.
- Uysal, E. (2021). “Öğretmen Algılarına Göre ve Okul Yöneticilerinin Dönüşümcü Liderlik Özelliklerinin Öğretim Ortamlarındaki Kuşaklar Arası İklim Üzerindeki

Etkisi, ” Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak

White B. (1994). “Children, work and ‘child labour’: changing responses to the employment of children”, *Development and Change*, 25(4)

Yıldırım, A. (2019). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1 (1), 15-33

Yüksel, M., Adıgüzel, O., & Yüksel, H. (2015). Dünyada ve Türkiye’de sosyal politika temelinde dezavantajlı bir grup olarak çocuk işçiler realitesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(4), 23-34.

Quattri, M. & Watkins, K. (2019). Çocuk işçiliği ve eğitim - Dakka'daki (Bangladeş) gecekondü yerleşimlerine ilişkin bir araştırma , " Dünya Kalkınma Perspektifleri , Elsevier, cilt 13(C), 50-66.

EKLER

EK 1. Öğrenci Görüşme Formu

1 –Anneniz ve babanız çalışıyor mu?

.....
.....

2-Derslerinizle ilgili sorunlarınız var mı? Bu sorunlar neler? Ayrıntılı olarak açıkla-
mısınız?

.....
.....
.....
.....

3.Okulda arkadaşlarınızla ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz? Onların size karşı
davranışları nasıl?

.....
.....
.....
.....

4.Çalışıyor olmanız okul ve ders başarınızı nasıl etkilemektedir? Ayrıntılı olarak
açıklayabilir misiniz?

.....
.....

EK 2. Veli Görüşme Formu

Anne 0

Baba 0

Yaş 0

Öğrenim düzeyi 0

Çalışıyor 0 Çalışmıyor 0

Başka çalışan çocuk Var 0 yok 0

1-Çocuğunuzun çalışma nedeni nedir? Ailede başka çalışan çocuğunuz var mı?

2-Çocuğunuzun okul başarısını artırmak ve öğrenimini desteklemek için neler yapıyorsunuz?

3-Çocuğunuzun derslerinde daha başarılı olmak için sizden talepleri var mıdır? Varsa bu

Talepler nelerdir?

4- Çocuğunuzun eğitim ile ilgili taleplerini karşılamana engel olan durumlar var mı? Varsa

Açıklar mısınız?

5- Çocuğunuzun çalışması nedeniyle öğretmenlerinin ve/veya okul yöneticilerinin ders durumuyla ilgili size ilettikleri şikayetler ya da sorunlar var mı? Varsa bunlar nelerdir?

Açıklar mısınız?